

מדינת ישראל
משרד החינוך
קליטת תלמידים עולים
מנהל החינוך הדתי

חוברת ללימוד הלכה לתכנית תלי"ה

0

מבוסס על ספרי הלכה לעדות השונות

לשנות הלימוד תשע"ט-תשפ"א
ליקט וערך – ברוך מיכאלי

תוכן

24	התפילות בערב יום כיפור	2	מבוא
25	הנהגות נוספות בערב יום כיפור	3	תכנית הלימודים בהלכה:
26	יום כיפור הלכותיו ומנהגיו	4	חלוקת נושאי הלימוד לשנות הלימוד
26	הדלקת נרות	5	מעגל השנה
27	נר נשמה	5	הימים הנוראים
27	דברים האסורים ביום כיפור	6	ראש השנה – יום הדין
27	תפילות ליל יום כיפור	7	ה"סליחות"
28	תפילת ערבית	9	אמירת המזמור "לדוד ה' אורי וישעי"
28	שחרית של יום כיפור	9	התרת נדרים
29	תפילת מוסף של יום כיפור	10	ראש השנה במהות, בהלכה ובמנהג
30	תפילת מנחה	10	מהו ראש השנה?
30	תפילת נעילה	11	הדלקת נרות
31	חג הסוכות	11	הברכות בהדלקת נרות ראש השנה
32	מהו חג הסוכות?	12	שמחת החג
32	תפילות החג	13	יום שמחה או יום דין?
32	ליל סוכות	13	תפילות החג
33	סוכות בבוקר:	14	ההוספות בתפילת העמידה
33	הושענות:	15	תפילות חג או תפילות יום הדין?
33	חול המועד	16	לשמוע קול שופר
34	הסוכה	16	ברכות השופר
35	מה צריך לעשות בסוכה?	17	תקיעות השופר
36	חובת האכילה בלילה הראשון	17	תפילת מוסף של ראש השנה
36	ברכות הסוכה	17	ראש השנה יומיים
37	ארבעת המינים	18	מנהגים בראש השנה
39	שמחת החג	18	"סימנים" - מאכלים מיוחדים
39	האושפיזין	19	ללבוש בגדים לבנים
39	ימים מיוחדים בחג הסוכות	20	תפילת תשליך
39	שמחת בית השואבה	20	איחולים וברכות בראש השנה
40	הושענא רבה	21	ראש השנה שחל בשבת
40	שמיני עצרת ושמחת תורה	22	עשרת ימי תשובה
41	תפילות החג	22	השינויים בתפילות בעשרת ימי תשובה
41	הקריאה בתורה	22	שבת תשובה
41	הקפות	23	צום גדליה
42	תפילת הגשם	23	יום כיפור
42	אסרו חג	24	ערב יום כיפור
43	מבדק עצמי	24	בקשת סליחה איש מרעהו
43	המילון שלי	24	כפרות

מבוא

מורים יקרים, שלום רב לאוהבי תורתך,

כמה נפלא שאנו זוכים לעסוק ביישום הגאולה ובחיזוק ידיעת ההלכה בקרב התלמידים העולים. מטרת תכנית תל"ה-תגבור לימודי היהדות בקרב תלמידים עולים, הינה סיוע למורים בחיזוק הזהות היהודית ציונית דתית.

החוברת זו הינה חוברת מקראה, שבה מצויים "סמני דרך" והמלצות לדרכי ההוראה והעשרה, בהתאם לקבוצת הלומדים, ארץ מוצא, מאפייני תרבות, אורח חיים תוך התחשבות בתהליך בו הם מצויים ברכישת השפה.

אנו יודעים כי ההתמודדות במאפייני שפת ההלכה והמקרא המהווה לעיתים קושי נוסף לתלמידים עולים, לכן לפניך מספר דגשים:

אתגר השפה - שוני בין התלמידים בתהליך רכישת השפה. לעיתים חלק מהתלמידים כבר רכש את השפה לצד מי שטרם רכש את השפה או שעדיין קיים לו קושי מסוים. לכן, לצד הכתוב בספרי ההלכה והציטטות ממקורות שונים, הוספנו בתחילת כל פסקה שאלת הכוונה, ובתוך הטקסט, הוספנו לעיתים ביאור בשפה קלה יותר. מאחר ותוך כדי לימוד ההלכה התלמידים גם רוכשים אוצר מילים בעברית ובשפת ההלכה, הוספנו בסוף החוברת את העמוד-המילון שלי, כדי שהתלמידים יכתבו לעצמם את המילים החדשות והמונחים החדשים שהם רוכשים תוך כדי הלימוד. חשוב מאוד שתכוון אותם להשתמש בעמוד זה.

אתגר המנהגים - התלמידים העולים מגיעים מתפוצות שונות, ואיתם מנהגים שונים. זו הזדמנות נפלאה, לחיבור אל 'בית ספר רב תרבותי', הזדמנות לחשיפת המנהגים השונים בפני כלל התלמידים, ועל כן פעמים רבות, אנו מציעים לקיים דיון ולשתף את החברים בכתה במנהגי התלמידים ועדתם. עם זאת, התלמיד צריך לדעת את ההלכה הנהוגה בעדתו, ועל כן השתדלנו להביא בחוברת את שיטות הפסיקה השונות. המורה, שבכיתתו תלמידים עולים מתפוצות שונות יחשוף אותם לכלל הדעות, **אולם במבחן ובחידון, התלמידים ישאלו על הנהוג בעדתם ועל ההלכה הפסוקה למנהגם**

שילוב והלימה לתכנית הלימודים בהלכה - בעמודים הבאים מצורפת טבלה, שמציגה את הנושאים שבחוברת בהשוואה לתכנית הלימודים בהלכה, זאת על מנת שהמורה יוכל להשתמש בידע שלהם הנלמד בכתה, לתת לתלמידים אלה הזדמנות להוביל את הלימוד ולחזק את הקשר שבין שני השיעורים.

דרכי הוראה

למידה ברוח "לב לדעת", חשוב לנו מאוד שהלמידה תהיה בדרך 'אחרת', בגישת הלימוד של 'לב לדעת'. אמנם, לימוד הלכה דורש לעיתים למידה פרונוטלית, אך היא מאפשרת פעמים רבות לשלב דרכי למידה מגוונות ובאמצעים חלופיים. בחוברת קיימת הדגשה ביחידות שרצוי מקומות לשלב בהם דיון או דיווח הדדי. כמו כן, שילבנו קישורים לשימוש במדיות נוספות על הכתוב, ובסוף כל יחידת לימוד קיימת אפשרות לתלמיד לסכם לעצמו את הידע שרכש.

הסימנים בחוברת

מראה על ציטוט מתוך ספר הלכה או מקור הלכתי, בד"כ תוך הזכרת שם המקור. בד"כ הציטוט יופיע בגופן גדול יותר, כאשר הטקסט הנו בכניסה גדולה יותר בעמוד הדף.

מכוון לדיון או לדיווח הדדי. מתוך רצון ליצירת קבוצת לימוד, להגביר את המשמעותיות של הלימוד לתלמידים, ולחבר בין הלימוד לנוהג בבית או בבית הכנסת בו מתפללים התלמידים, אנו ממליצים למורים לשלב דרך זו בתהליך הלימוד.

מכוון לשאלה לחשיבה, ברמה האישית, הקבוצתית או הכיתתית.

מסמן ציטוט מתוך התנ"ך, בד"כ בגופן גדול יותר.

ברקוד המאפשר לתלמידים לסרוק באמצעות הטלפון ולצפות בסרטון. לרוב ליד הברקוד יהיה גם קישור [במילים או בתמונה] לאפשר למורה להקרין את הסרטון בכיתה

גופן קטן בטקסט – טקסט שאינו במקור ששילבנו בתוך ציטוט הלכתי, כשאלה מכוונת או כביאור למילים קשות [כאשר הכתוב הנוסף הנו ביאור הוא יבוא בתוך סוגריים []].

תכנית הלימודים בהלכה:

כתה	המועד	הנושאים הנלמדים
ז	ראש השנה	תפילה מעבירין את רוע הגזרה, סליחות, לדוד ה' אורי, תקיעת שופר כתפילה
	יום כיפור	כל נדרי, סדר העבודה, תפילת נעילה
	סוכות	הלל בסוכות, תפילות החג וחול המועד, אושפיזין, תפילת גשם
ח	ראש השנה	שופר בשבת, תשליך בשבת
	יום כיפור	צום בשבת
	סוכות	לולב בשבת
ט	ראש השנה:	ברכות על רימון וכד', ברכת שהחיינו, ברכות השופר
	יו"כ:	ברכת שהחיינו. ברכות ראשונות ואחרונות למי שמותר לו לאכול תשובה- על עבירות שבין אדם לחברו, צדקה, חסד
	סוכות:	ברכת הסוכה וברכות ארבעה מינים אושפיזין- הכנסת אורחים, כל ישראל בסוכה אחת, ארבעה מינים- ארבעה גוונים בעם ישראל, עליה לרגל, הקהל

היקף החומר

החוברת מקיפה נושאים רבים הקשורים לעולם ההלכה ושמירת המצוות, כך גם בענייני החגים. אנו מודעים לכך שבכל שנה יש פרק זמן שונה לפני ראש השנה, ולכן לעיתים יש שיעורים רבים לפני החג, ולעיתים שיעורים בודדים. על כן, לאחר מבוא זה, תמצא לוח חלוקת לימוד הנושאים לפני שנות לימוד.

במשימה הגדולה הזו של חיזוק ידיעת ההלכה בקרב התלמידים העולים וקיומה, אנחנו שותפים. נשמח מאוד לקבל מכם משוב לחוברת זו כולל הצעות לשיפור, וכן, מאחר ואנו בני אדם ויתכן ונפלה תחת ידינו טעות, מאוד נשמח לקבל הערות לתיקון.

אנו מאחלים לכם הצלחה במשימה חשובה זו.

שלכם

צוות קליטת תלמידים עולים בחמ"ד

חלוקת נושאי הלימוד לשנות הלימוד

הנושא	תשע"ט	תש"פ	תשפ"א
יום כיפור הלכותיו ומנהגיו		✓	✓
הדלקת נרות		✓	✓
נר נשמה			✓
דברים האסורים ביום כיפור	✓	✓	✓
תפילות ליל יום כיפור	✓		
תפילת ערבית	✓		
שחרית של יום כיפור		✓	
תפילת מוסף של יום כיפור		✓	✓
תפילת מנחה			
תפילת נעילה	✓		
חג הסוכות	✓		
מהו חג הסוכות?	✓		
ליל סוכות	✓	✓	
סוכות בבוקר		✓	✓
הושענות		✓	
חול המועד			✓
הסוכה		✓	✓
מה צריך לעשות בסוכה?	✓	✓	
חובת האכילה בלילה הראשון		✓	✓
ברכות הסוכה	✓		
ארבעת המינים	✓		
שמחת החג			
האושפיזין		✓	
ימים מיוחדים בחג הסוכות		✓	✓
שמיני עצרת ושמחת תורה	✓		
תפילות החג	✓		
הקריאה בתורה		✓	
הקפות		✓	✓
תפילת הגשם		✓	
אסרו חג		✓	

הנושא	תשע"ט	תש"פ	תשפ"א
הימים הנוראים		✓	
ראש השנה – יום הדין		✓	✓
ה"סליחות"	✓		✓
אמירת המזמור "לדוד ה' אורי וישעי"		✓	
התרת נדרים		✓	✓
מהו ראש השנה?		✓	
הדלקת נרות		✓	✓
שמחת החג		✓	
יום שמחה או יום דין?		✓	✓
ההוספות בתפילת העמידה	✓		
תפילות חג או תפילות יום הדין?	✓	✓	
לשמוע קול שופר			✓
ברכות השופר		✓	
תקיעות השופר		✓	✓
תפילת מוסף של ראש השנה	✓		
ראש השנה יומיים		✓	
סימנים" - מאכלים מיוחדים	✓		✓
ללבוש בגדים לבנים		✓	
תפילת תשליך			✓
מנהגים בראש השנה		✓	
איחולים וברכות בראש השנה	✓		
ראש השנה שחל בשבת	✓		
עשרת ימי תשובה	✓		
השינויים בתפילות בעשרת ימי תשובה	✓	✓	✓
שבת תשובה		✓	
צום גדליה		✓	✓
ערב יום כיפור		✓	✓
בקשת סליחה איש מרעהו	✓	✓	✓
כפרות		✓	
התפילות בערב יום כיפור	✓	✓	
הנהגות נוספות בערב יום כיפור		✓	

מעגל השנה

אנו קוראים בחומש ויקרא , פרק כ"ג: א וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. ב דַּבֵּר
אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם מוֹעֲדֵי ה' אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי
קֹדֶשׁ אֵלֶּה הֵם מוֹעֲדֵי

תלמידים יקרים, אתם מגיעים ממדינות שונות. לעיתים קיים שוני בלוח השנה ממדינה למדינה.
נא שתפו את חבריכם לקבוצת הלימוד:

- כמה חודשים היו בשנה בארץ בה גדלת?
- האם אורך השנה היה קבוע?
- כמה ימים בחודש בארץ בה גדלת?

על השנה היהודית, שנקבעת על פי הכללים הנלמדים מהתורה, נלמד בעז"ה במשך השנה. את
הלימוד הראשון שלנו נקדיש לחודש תשרי ומועדיו.

הימים הנוראים

תקופת חודש אלול ועשרת ימי תשובה, נקראים 'הימים הנוראים'. בשיעורים הבאים נלמד מדוע
ניתן להם שם זה, ומה משמעות השם.

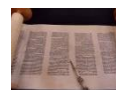
בבקשה לדון עם החברים:

- כשאתם נזכרים בראש השנה בארץ ממנה עלייתם לארץ ישראל, איזו אווירה הייתה
בימים אלה? איך הם חגגו את ראש השנה שלהם?
- כשאתם חושבים על ראש השנה שלנו ביהדות, איזו מחשבה עולה בראשכם?
- מהן מחשבותיך והרגשתך על ראש השנה ביהדות?

על חג ראש השנה אנחנו קוראים בתורה:

"דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ יְהִי
לָכֶם שַׁבָּתוֹן זִכְרוֹן תְּרוּעָה מִקְרָא קֹדֶשׁ. כָּל מְלֹאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ
וְהִקְרַבְתֶּם אֵשֶׁה לַה' " (ויקרא כ"ג, כ"ה-כ"ה)

איזו שאלה מתעוררת ביחס להגדרת החג הכתוב בפסוק כ'ראש השנה'?
ובכן, נחזור לשאלה זו, לכשנלמד בעז"ה לאחר החגים על מעגל השנה היהודית.

מהתורה אנחנו לומדים שלושה דברים על ראש השנה:

1. תאריך החג- שהוא היום הראשון של החודש השביעי – הוא חודש תשרי.
2. יום זה אסור במלאכת עבודה.
3. יום זה מוגדר כיום 'זכרון תרועה' [בפסוק אחר נמצא כי הוא מוגדר כיום 'יום תרועה'], ומכאן למדו חז"ל על מצוות השופר בראש השנה.

איזה עניין שמוכר לכם על ראש השנה אינו מופיע בתורה?

חז"ל לימדו אותנו שחשוב להתכונן בחודש אלול לקראת ראש השנה, והדריכו אותנו לשלוש דרכים אשר נרמזות בשם החודש – **אלול**:

תשובה- "ומל' ה' אלוקיך את לבבך ואת לבב זרעך".

תפילה- "אני לדודי ודודי לי".

צדקה- "ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים".

לזכור להמשך הלימוד- מה התחדש לי בשיעור זה?

ראש השנה – יום הדין

במשנה במסכת ראש השנה, פרק א' משנה ב'

אנו קוראים :

- בְּאַרְבָּעָה פְּרָקִים הָעוֹלָם נִדּוֹן:
(1) בְּפֶסַח עַל הַתְּבוּאָה,
(2) בְּעֶצְרַת עַל פְּרוֹת הָאֵילָן,
(3) בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה כָּל בְּאֵי הָעוֹלָם עוֹבְרִין לְפָנָיו כְּבָנֵי
מְרוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים לג) הַיּוֹצֵר יָחַד לָבָם,
הַמִּבִּין אֶל כָּל מַעֲשֵׂיהֶם.
(4) וּבַחֹג נִדּוֹנִין עַל הַמֵּיִם:

ביאור מילים:

- פרקים- זמנים בשנה
- כבני מרון- בגמרא שלושה הסברים למילים אלו: כחיילים, כמעבר צר בעליות התלולות למירון שניתן ללכת בו רק לאדם אחד, ככבשים העוברים אחת אחת לפני הרועה.

חז"ל, הבינו שראש השנה אינו יום סתמי, אלא יום בעל משמעות מיוחדת. בהמשך, נלמד על אירועים מיוחדים שקרו ביום זה, ואשר מחזקים את הבנת חז"ל [חכמינו זיכרונם לברכה] שיום זה הוא מיוחד.

במשנה שקראנו, שחז"ל הוסיפו על הכתוב בתורה משמעות נוספת לראש השנה – **שהוא יום הדין**. לפי הבנה זו שראש השנה הינו יום הדין, מה לדעתך צריך לעשות כדי להתכונן ליום זה?

אחת הדרכים שקבעו לנו חז"ל כהכנה לראש השנה היא **התשובה**. לכן אנו אומרים 'סליחות', כפי שאנו לומדים ב'פניני הלכה':

למה אומרים סליחות? מנהג רבים מישראל מימות הגאונים... לומר 'סליחות'. ועיקר העניין להתעורר לתשובה ולבקש סליחה ומחילה, ולהתחנן לפני ה' שירחם על עמו שנמצא בגלות ובצרה. ואל יביט אל הפשעים והחטאים אלא יזכור את הברית שכרת עם אבותינו ועמנו, ויזכור את עקדת יצחק ואת עקדת כל הקדושים שמסרו נפשם על קדושת שמו... ונהגו לבקש סליחות בימים אלו דווקא, מפני שבהם התפילה נשמעת יותר, ובהם ישראל עומדים לדין.....

תקיעת שופר לקראת ראש השנה- וכן נוהגים ישראל לתקוע בשופר בחודש אלול [פרט לערב ראש השנה]. מנהג יוצאי אשכנז לתקוע בכל יום בסיום תפילת שחרית. ומנהג יוצאי ספרד לומר סליחות בחודש אלול ולתקוע בעת אמירת הקדיש שבסיום הסליחות, ורבים נוהגים לתקוע גם בעת אמירת י"ג מידות רחמים. ומנהג זה של תקיעת השופר אינו חובה, ואע"פ כן ראוי לציבור להשתדל לקיימו, אבל יחיד שלא שמע שופר [בחודש אלול], אינו צריך לחפש מי שיתקע לו בשופר [פניני הלכה, א' באלול]

הערה למורה: שים לב שמפאת קוצר הזמן בשנה זו, העומד להכנת התלמידים לראש השנה, לא עסקנו באבחנה שבין תקיעת השופר בא' אלול לבין תקיעת השופר במהלך החודש כולו, וכן לא הקדמנו את כל הקשור לסליחת ה' על חטא העגל, וימים אלה.

מהם שני הדברים שקבעו חז"ל לעשות בחודש אלול כהכנה לראש השנה?

לזכור להמשך הלימוד- מה התחדש לי בשיעור זה?

ה"סליחות"

כיוון שלא תקנו חכמים תקנה מפורשת לומר סליחות, ממילא אין לסליחות נוסח מסודר, וכל עדה הוסיפה תחינות ופיוטים משלה. פיוטי 'הסליחות' חוברו בימי הגאונים, ועיקרן- שלוש-עשרה מידות

הרחמים בתוספת ההקדמה "אל מלך יושב" ו"אל ארך אפים". בזמן קדום לא היו מלבדן אלא פסוקי תנ"ך, שבאו להקדים לווידי. הפסוק המודגש באמירת ה"סליחות" לקוח מדברי ירמיהו הנביא "קומי רוני בלילה, לראש אשמרות – שפכי כמים לבך נכח פני ה'".

זמן אמירת הסליחות-

בפסקי הרב מרדכי אליהו זצ"ל אנו למדים על מנהג עדות המזרח:

ממתי ומתי אומרים סליחות? השולחן ערוך כתב שנוהגים לקום באשמורת [בלילה] מראש חודש אלול ואילך, ואומר בעל 'כף החיים', שראש חודש הוא לאו דווקא- אלא קמים מב' אלול. ולכאורה הרי כתוב מראש חודש אלול? אלא ראש חודש אלול הוא ראש חודש מיוחד. יש בחודש הזה שופר, סליחות וכו' ומן הראוי היה להתחיל כבר מראש חודש- אלא כיוון שאין אומרים תחנון, וידוי ו"ג מידות בר"ח, מתחילים [באמירת הסליחות] מב' אלול.

פיוטי סליחות
בנוסח מרוקו

והוא מוסיף ומלמדנו גם את מנהג יוצאי אשכנז:

הזמר יצחק
מאיר, בסליחות
ראשונות

האשכנזים נוהגים לומר סליחות החל ממוצאי שבת שלפני ראש השנה. אם חל ראש השנה ביום שני או שלישי, מתחילים האשכנזים לומר "סליחות" במוצאי שבת בשבוע שקודם לכן, בכדי לומר סליחות לכל הפחות ארבעה ימים קודם ראש השנה. שבצירוף עם ימי הסליחות שבעשי"ת יהיו סה"כ עשרה ימים (ויש עוד טעמים לכך).

הידעת? הרעיון
לשירת [הקוללום](#)
עלה לאחר שהיזם
השתתף באמירת
סליחות והתפעל
מהשירה של כולם
עם החזן.

ובאלו שעות משעות היום נכון לומר את הסליחות? ממשיך הרב מרדכי אליהו זצ"ל ומלמדנו:

אפשר לומר "סליחות" רק אחרי חצות לילה ובשום אופן לא יאמרו "סליחות" או י"ג מידות לפני חצות לילה. יש מהאשכנזים שאומרים "סליחות" בלילה הראשון קודם חצות, ומקפידים בזה כיון שיש בו סליחה של "במוצאי מנוחה" [מוצאי שבת]. וגם מי שהחזיק במנהג זה - טוב שישנה ויאמר "סליחות" אחר חצות הלילה.

הזמן הטוב ביותר לסליחות הוא לפנות בוקר בשעה שהיא עת רצון קודם תפילת "ותיקין" (עם הנץ החמה). ואם איחרו-

אפשר לומר סליחות אחר כך. וישתדל עכ"פ בערב ראש השנה לומר סליחות קודם עלות השחר על מנת שיוכל לומר וידוי ונפילת אפים בסליחות.

היכן אתם אומרים את הסליחות הראשונות? מתי אתם אומרים סליחות בדרך כלל? איזה קטע בסליחות מרגש אתכם במיוחד? שרים אצלכם את הסליחות או שאומרים אותם בשקט? האם בכל יום אתם אומרים את אותם קטעים, או שמידי יום מתחלפים הקטעים הנאמרים?

לזכור להמשך הלימוד- מה התחדש לי בשיעור זה?

אמירת המזמור "לדוד ה' אורי וישעי" - האשכנזים נוהגים החל מר"ח אלול ועד לשמיני עצרת לומר את המזמור **"לדוד ה' אורי וישעי"**, מאחר ויש בו רמזים לתקופה זו [אורי בר"ה וישעי ביום הכפורים, 'כי יצפני בסכה'- בסוכות]. יש האומרים מזמור זה בשחרית בלבד, יש האומרים מזמור זה גם במנחה ויש אומרים אותו גם בערבית. הנוהגים כמנהג הגר"א, לא אומרים כן. אלה שאינם אומרים מזמור זה כדאי שיאמרו פרקי תהילים אחרים. הספרדים אומרים מזמור זה אחרי התפילה במשך כל השנה. [מפסקי הרב מרדכי אליהו זצ"ל].

התרת נדרים

נוהגים ישראל להתיר נדרים בערב ראש השנה, כדי להיכנס לראש השנה נקיים מהעוון החמור של נדרים (של"ה מס' יומא ב-ד, ח"א קלח, ח). ויש נוהגים להתיר נדרים גם בערב יום הכיפורים. בנוסף לכך, גם אמירת 'כל נדרי' בפתיחת יום הכיפורים נועדה למטרה זו.

התרה זו מועילה לנדרים שאדם שכח שנדר. וכן מועילה למנהגים טובים שנהג שלוש פעמים בלא לציין שהוא מקיים בלי נדר. וכן מועילה לדברי מצווה שאדם קיבל על עצמו בלא שציין שקבלתו בלי נדר.

נוהגים שמבקש ההתרה עומד, ושלושת המתירים יושבים כמו בית דין. אפשר שיעמדו אנשים רבים לפני השלושה ויבקשו ביחד התרה על נדריהם, והשלושה יתירו לכולם כאחד. ויש מהדרים להתיר לכל אחד בנפרד.

נשים יוצאות ידי התרת נדרים בכל נדרי' שאומרים בערב יום הכיפורים, ולכן נהגו נשים להקפיד להגיע לבית הכנסת בערב יום הכיפורים ל'כל נדרי'. ואשה נשואה, יכולה למנות את בעלה שליח, ולבקש ממנו שכשיתיר לעצמו יתיר גם לה.

ראש השנה במהות, בהלכה ובמנהג

בפרק זה של ראש השנה, נעסוק במספר נושאים הקשורים לראש השנה:

למורה: מפאת קוצר הזמן עד לחגי תשרי, נדחה את הלימוד הקשור בימים טובים [מלאכת אוכל נפש, עירוב תבשלין ועוד], להמשך השנה.

- מהו חג ראש השנה? איזה חג זה?
- הלכות הקשורות בראש השנה כמועד:
 - הדלקת נרות
 - שמחת מועד
- הלכות הקשורות בתפילות החג
 - תוספות בתפילת העמידה בראש השנה ועשרת ימי תשובה
 - תפילת חג או תפילת יום הדין?
 - מצוות השופר
 - מוסף של ראש השנה
- מנהגים
 - ה'סימנים' הנאכלים בארוחת החג
 - הברכות של אדם לחברו בחג

מהו ראש השנה?

צפו בבקשה בסרטונים הבאים, ודונו בינכם,

- מה בהם מזכיר את ראש השנה?
- באיזה מהם התקיעות בשופר או בכלי הנשיפה מזכירות את תקיעת השופר של ראש השנה?

דיון

[סרטון ג](#)

[סרטון ב](#)

[סרטון א](#)

ובכן, ראש השנה למעשה הוא גם יום הדין, אך הוא גם יום הכתרת ה' למלך. ראש השנה הוא בתקופה שאנו מכנים 'ימים נוראים' והוא משקף את שני ההסברים למילה 'נורא' – מפחיד, אך גם 'במידה רבה מאוד', זאת אומרת, יום מיוחד מאוד.

אז איך מתנהגים ביום כזה? למעשה אנו משלבים ומחברים בין שני ההסברים. מצד אחד אנחנו מתפללים תפילות מיוחדות [ועושים את כל ההכנות שלמדנו בפרקים הקודמים], אך אנחנו גם מתנהגים ביום זה כחג מיוחד- לובשים בגדים מיוחדים, אוכלים סעודת חג ומברכים את החברים. חיבור זה לווה אותנו לאורך כל החג, כפי שנלמד בהמשך.

הדלקת נרות

הרב עובדיה יוסף זצ"ל לימדנו כי:

ביום טוב ראשון של ראש השנה, נוהגים להדליק נרות יום טוב מבעוד

יום [לפני כניסת החג], קודם שקיעת החמה [השמש] כמו בערב שבת, ואם לא הדליקו נרות מבעוד יום, יכולה האשה להדליק נרות גם ביום טוב עצמו, באופן המותר, דהיינו שתעביר אש מאש שנמצאת כבר, כגון מהאש הדולקת בכיריים או בנר נשמה, ותדליק את הנרות, שהרי אסור להדליק אש חדשה ביום טוב. והדין כן הוא גם בשאר ימים טובים, שאם לא הדליקה האשה נרות לפני שקיעת החמה, תוכל להדליק נרות אחר צאת הכוכבים מאש אחרת.

גם בליל יום טוב שני של ראש השנה יש להדליק נרות "יום טוב", ויש נוהגות להדליק נרות לפני שקיעת החמה של היום הראשון, ויש שנוהגות להמתין ולא להדליק עד זמן צאת הכוכבים, שיצא כבר יום טוב ראשון של ראש השנה. ומן הדין, מותר להדליק נרות של ראש השנה ביום טוב ראשון לפני שקיעת החמה, כדי שיהיו הנרות דלוקים עבור יום טוב שני, שאין זה בכלל האיסור ש"לא להכין מיום טוב ראשון ליום טוב שני", כי הנרות מאירים גם עבור היום הראשון של ראש השנה.

הברכות בהדלקת נרות ראש השנה

להדלקת הנרות, כלכל המצוות אנו מקדימים ברכה 'להדליק נר של...', אלא שיש הבדל בין הנהגות כעדות המזרח לאלה הנהגות כמנהג האשכנזים, בעניין אמירת ברכת 'שהחיינו'.

בספר פניני הלכה אנו קוראים

למה? כשם שתקנו חכמים להדליק נר לשבת כך תקנו להדליק נר ליום טוב, שעל ידי הנר מכבדים את החג ומוסיפים שמחה בסעודה. וכיוון שזו מצווה, מברכים עליה: "ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם אשר קדשנו במצוותיו וצונו להדליק נר של יום טוב". וכאשר חל יום טוב בשבת, מברכים "להדליק נר של שבת ושל יום טוב".

מתי? הזמן המובחר להדלקת הנרות הוא לפני שקיעת החמה, בזמן כניסת החג שרשום בלוחות, שעל ידי כך הנשים מקבלות את החג בהדלקת נרות. ויש נוהגות להדליק את הנרות בלילה לקראת הסעודה, והרוצות לנהוג כך רשאיות, ויקפידו שלא להדליק אש חדשה, אלא יעבירו

אש מאש. ביום טוב שני של ראש השנה, וכן ביום טוב שני של גלויות, זמן ההדלקה לאחר צאת הכוכבים, כדי שלא להכין מיום טוב ראשון ליום טוב שני.

ברכת 'שהחיינו' - תקנו חכמים לברך 'שהחיינו' על כל חג, כדי להודות לה' שהחיה אותנו וקיימנו והגיענו לזמן המיוחד והמקודש של החג. הזמן הטוב לברכת 'שהחיינו' הוא בעת אמירת הקידוש, מפני שאז מזכירים את קדושת היום. אולם נשים רבות נהגו לברך 'שהחיינו' עם הדלקת הנרות, מפני שרצו לומר את הברכה יחד עם המצווה המיוחדת להן לכבוד החג. **והרוצות לנהוג כך רשאיות.**

בספר חזון עובדיה ימים נוראים [עמוד סב] אנו קוראים:

יש נשים שנהגו, שבשעת הדלקת הנרות בערב ראש השנה, וכן בכל ערב יום טוב, הן מברכות גם כן ברכת שהחיינו על הדלקת הנרות. ומכל מקום **לא נכון לנהוג כן לכתחילה**, כי בדברי הפוסקים מבואר שלא תיקנו רבותינו לברך שהחיינו בשעת הדלקת הנרות. ורק בשעת הקידוש, כאשר מברכים שהחיינו, גם הנשים יוצאות ידי חובת הברכה, יחד עם כל השומעים. ומי שבירכה שהחיינו בשעת הדלקת הנרות, עליה להזהר שלא לענות "אמן" על ברכת שהחיינו בשעת הקידוש.

שתפו את
החברים
בקבוצה

מה נהוג אצלכם בבית? האם מברכים 'שהחיינו'?

לזכור להמשך הלימוד - מה התחדש לי בשיעור זה?

שמחת החג

אנו לומדים בפניני הלכה:

יחד עם זה שראש השנה הוא יום תרועה ויום דין, הוא גם יום 'מקרא קודש', שמצווה לקדשו באכילה ושתייה ולכבדו בכסות (לבוש) נאה. וכיוון שהוקשו כל המועדים זה לזה, כשם שמצווה לשמוח בשלושת החגים כך מצווה לשמוח בראש השנה ביין ובשר. ולכן הוא גם נקרא 'חג', שנאמר (תהלים פא, ד): "תקעו בַחֲדָשׁ שׁוֹפָר בַּפֶּסַח לְיוֹם חַגְנוֹ".

לפיכך [בגלל זה], מצווה לערוך בו שתי סעודות מכובדות, אחת בלילה ואחת ביום, ולשמוח בהן בבשר ויין. אלא שכתבו הראשונים שלא יאכל אדם בראש השנה כמלא שובעו, כדי שלא יקל ראשו ותהיה יראת ה' על פניו (שו"ע תקצז, א). הרי שסעודות ראש השנה צריכות להיות יותר חשובות ומשמחות מסעודות שבת, אבל לא כמו סעודות שלושת הרגלים.

וכן מצווה ללבוש בראש השנה בגדים מכובדים ונאים, ולכבס אותם לקראת החג. אבל אין לובשים את הבגדים היפים ביותר כמו בשאר החגים, מפני מורא הדין. ויש נוהגים ללבוש בגדים לבנים בראש השנה.

יום שמחה או יום דין?

אנחנו לומדים בפניי הלכה-

אמרו חכמים: בדרך כלל, אדם שיש לו דין – לובש שחורים ומתעטף שחורים ומגדל זקנו ואין חותך ציפורניו, לפי שאינו יודע איך יצא דינו. אבל ישראל אינם כן, לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ומגלחים זקנם ומחתכים ציפורניהם ואוכלים ושותים ושמחים בראש השנה, לפי שיודעים שהקב"ה יעשה להם נס".

ונשאלת השאלה, כיצד אנחנו יודעים שה' ידון אותנו לטובה? ממשיך הרב אליעזר מלמד ומלמדנו בספרו פניי הלכה-

אלא שכל מי שמקיים את מצוות החג כראוי, ומקבל על עצמו את מלכותו [של ה'], מתוך כך מתעורר להתעלות בעבודת ה', מובטח לו שהקב"ה ידון אותו לטובה, מפני שזה רצונו של ה' יתברך להיטיב לברואיו. ובמחשבה פשוטה הכוונה היא שיברך ה' אותנו בשנה טובה, כפי שבדרך כלל קורה.

וכיוון שרצה הקב"ה לזכות את ישראל, קבע את יום הזיכרון והתרועה כיום שבתון מקרא קודש. אז הם פורשים בו ממלאכת החול ודאגותיו, ומגלים את הקדושה בתורה ותפילה ושמחה של מצווה בסעודות. ... ועל ידי קדושת היום, ישראל שמחים בגילוי מלכותו של ה' בעולם, ודווקא מתוך כך ישראל מתעוררים לתשובה מאהבה וזוכים בדין ומתברכים בשנה טובה.

תפילות החג

בפרק זה נלמד:

- ההוספות בתפילת העמידה
- תפילת חג או תפילת יום דין?

ההוספות בתפילת העמידה

זוכרים איך הגדרנו את ראש השנה? למדנו שביום זה אנו משלבים ומחברים בין יום הדין ויום הכתרת ה' למלך העולם. עניין זה בא לידי ביטוי גם בהוספות שאנו מוסיפים בתפילת העמידה:

הברכה	ההוספה	איזה היבט מבטאת ההוספה?	מה הדין אם שכח
			לפי מנהג עדות מזרח [ע"פ פסקי הרב עובדיה יוסף] לפי מנהג האשכנזים [ע"פ פניני הלכה]
ברכת אבות	זכרנו לחיים, מלך חפץ בחיים, וכתבנו בספר חיים, למענך אלוקים חיים		אם שכח ולא אמר, אינו חוזר
גבורות [מחיה המתים]	מי כמוך אב הרחמן, זוכר יצוריו לחיים ברחמים לחיים		אם שכח ולא אמר, אינו חוזר
קדושה	משנים מהאל הקדוש, למלך הקדוש		אם טעה ולא אמר 'המלך הקדוש' - אם נזכר מיד ותיקן, ממשיך בתפילה, אך אם התחיל בקטע הבא, לא יצא ידי חובתו ועליו לחזור לתחילת תפילת העמידה
ההודאה	וכתוב לחיים טובים כל בני בריתך		אם נזכר לפני שהזכיר ה' בחתימה, חוזר ואומר כתיקונו. ואם נזכר אחר שאמר "ברוך אתה ה' יסיים הטוב שמך ולך נאה להודות", וימשיך הלאה, ויאמרנו בסיום "אלוקי נצור". וכן הדין אם שכח ולא הזכיר "ובספר חיים" ונזכר אחר שאמר "ברוך אתה ה' יסיים הטוב שמך ולך נאה להודות", ויאמרנו בסיום "אלוקי נצור".
שלום	בספר חיים ברכה ושלום, ופרנסה טובה, וגזרות טובות, וישועה ונחמה, וגזרות טובות נזכר ונכתב לפניך, אנחנו וכל עמך ישראל לחיים טובים ולשלום		אם שכח ולא אמר, אינו חוזר
ביום חול-בברכת המשפט	משנים מלך אוהב צדקה ומשפט ל'המלך המשפט'		אם טעה וחתם "מלך אוהב צדקה ומשפט" במקום "המלך המשפט" {ינהג כך:} אם נזכר מיד ותיקן ואמר "המלך המשפט", ממשיך בתפילה. ואם נזכר לאחר שהתחיל את הברכה הבאה ועד לסוף תפילת העמידה, חוזר לתחילת ברכת "השיבה שופטינו", וחותם "המלך המשפט", וממשיך משם והלאה על הסדר.

תפילות חג או תפילות יום הדין?

עיון בתפילות ראש השנה למדנו על צדדים שווים וצדדים שונים בתפילות ראש השנה ותפילות המועדים האחרים:

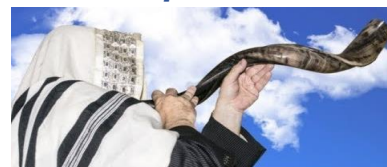
תפילות	צדדים שווים	צדדים שונים
תפילת העמידה	- תפילת העמידה במעריב, שחרית ומנחה, דומה במספר הברכות לתפילות החגים האחרים - 7 ברכות. - שלוש ראשונות ושלוש אחרונות כבכל יום. - ברכה אמצעית - קדושת היום, אותה אנו חותמים במילים 'מקדש ישראל ויום הזיכרון'.	- ההוספות שמוסיפים בתפילת העמידה בכל עשרת ימי תשובה. - בתפילת העמידה של מוסף יש תשע ברכות ולא שבע כבכל חג אחר [על התפילה נלמד בהמשך].
תפילת מעריב	ברכות שמע ישראל לפני תפילת העמידה כבכל חג.	בראש השנה, מוסיפים את הפרק מתהילים 'לדוד מזמור לה' הארץ ומלואה תבל ויושבי בה' אותו קוראים כשארון הקודש פתוח.
תפילת שחרית	- מבנה התפילה - פסוקי דזמרה, קריאת שמע וברכותיה ותפילת העמידה. - הוצאת ספר תורה - כבכל החגים, לחלק מהעדות אומרים את י"ג המידות [לחלקן גם אם ראש השנה חל בשבת].	- יש קהילות, בהן החזן של תפילת שחרית מתחיל את התפילה במילים 'המלך היושב על כסא רם ונישא לעומת החגים בהם הוא מתחיל במשפט 'האל בתעצומות עוזך...' אמירת הלל - בחגים האחרים מוסיפים הלל, ואילו בראש השנה לא אומרים הלל, משום שהואיל והוא גם יום דין ותרועה, לא נצטוונו לשמוח בו שמחה יתירה כמו בשאר החגים, ולכן אין אומרים בתפילת ראש השנה "מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון" כפי שאומרים בשאר החגים (שו"ע תקפב, ח). וגם אין אומרים בו הלל. ודבר זה שאלו מלאכי השרת לפני הקב"ה: "מפני מה אין ישראל אומרים שירה לפניך בראש השנה וביום הכיפורים? אמר להם: אפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו, וישראל אומרים שירה?!" אמירת 'שיר המעלות' לאחר ברכת 'ישתבח'. אמירת 'אבינו מלכנו' - כשחל ראש השנה באחד מימות החול [ולחלק מהעדות גם ביום השבת] פותחים את ארון הקודש ואומרים: "לעולם ה' דברך ניצב בשמיים". לאחר חזרת הש"ץ של "שחרית" ואומרים את תפילת "אבינו מלכנו", תפילה זו בנויה פסוקים, שכל אחד מהם פותח בפנייה "אבינו מלכנו", והיא מגוללת את כל צרכיו של האדם. תפילה זו נאמרת תוך כדי עמידה.

לזכור להמשך הלימוד- מה התחדש לי בשיעור זה?

לשמוע קול שופר

וּבַחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאַחַד לַחֲדָשׁ, מִקְרָא-קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם--כָּל-
מִלְאֲכַת עֲבֹדָה, לֹא תַעֲשׂוּ: יוֹם תְּרוּעָה, יִהְיֶה לָכֶם [מדבר
כט, א]

על מצוות התקיעה בשופר, מלמדנו 'ספר החינוך' במצווה ת"ה:

שנצטוונו לשמע קול שופר ביום ראשון של תשרי שהוא ראש השנה, ...
שנאמר (במדבר כט א) יום תרועה יהיה לכם, ואף על פי שאין כאן זכר
[הסבר למילה] לתרועה זו אם בשופר, או במצלתיים, או בכל שאר כלי נגון,
מפי השמועה למדו זכרונם לברכה [בגמרא] שהיא בשופר..!

ומדוע תוקעים בשופר? מהי מטרת התקיעה? הרמב"ם מונה מספר טעמים:

א. **המלכת ה' למלך** - תקיעת השופר מציינת, כי ביום זה ממליכים אנו את הקדוש-
ברוך-הוא למלך על כל הארץ, שכן, כאשר היו ממליכים מלך, היו מציינים מאורע זה
בתקיעת שופרות.

ב. **סיפור עקדת יצחק**- תקיעת השופר, מטרתה לעורר זכויות אבות ולהזכיר ברגעים
אלה את סיפור עקידת יצחק ואת עמידתו בניסיון של אברהם אבינו. בימי הדין
מרבית אנו להסתייע בגיוס חסדי האבות, כדי שישמשו לנו מליצי יושר ויגנו עלינו
בדין.

ג. **מעמד קבלת תורה**- תקיעה בשופר מזכירה את מעמד הר סיני, כאשר הכריז העם
למרגלות ההר פה-אחד: "**נעשה ונשמע!**" מעמד שהיה מלווה ב"קול שופר חזק
מאוד", ובעצם השמעת קול השופר נכרתה ברית מחודשת בין עם ישראל והקדוש-
ברוך-הוא, נותן התורה.

ברכות השופר

כבכל מצווה, אנו מקדימים ברכות לקיום המצווה. שתי ברכות אומר "**בעל התוקע**" [כינויו של
האיש, הנבחר על-ידי הציבור לתקוע השופר] לפני תקיעת השופר, ואין להפסיקן בדיבור. הציבור
מסתפק רק בעניית "אמן" אחריהן. הברכה הראשונה, היא ברכת המצוות: **ברוך אתה ה',
אלוקינו מלך העולם, אשר קדשנו במצוותיו וציוונו לשמוע קול שופר**.
הברכה השנייה היא ברכת '**שהחיינו**': "**ברוך אתה ה', אלוקינו מלך העולם, שהחיינו וקיימנו
והגיענו לזמן הזה**".

האם מברכים 'שהחיינו' על תקיעת השופר גם ביום השני? גם בעניין זה יש הבדל בין הנוהגים כמנהג עדות המזרח לאלה הנוהגים כמנהג יוצאי אשכנז, כפי שמלמדנו הרב מלמד בספרו 'פניני הלכה':

לגבי תקיעת שופר של היום השני, למנהג ספרדים אין מברכים 'שהחיינו', ולמנהג אשכנזים מברכים 'שהחיינו', ואם אפשר [בגלל הספק אם יש צורך לברך שוב, לאחר שכבר ברך ביום הראשון], עדיף שהתוקע ילבש בגד חדש, ויכוון בברכת 'שהחיינו' גם עליו.

תקיעות השופר

תקיעות השופר מתחלקות לשלושה קולות:

- תקיעה – קול ארוך
- שברים – שלושה קולות
- תרועה – קול מסולסל או קטוע לתשעה קולות, כפי שנוהגים בנוסחים השונים.

[תקיעה בנוסח יהודי תימן](#) [תקיעת שופר כמנהג יהודי מרוקו](#)

וכמה תקיעות תוקעים?

סך הכול מספר התקיעות שיש לתקוע הוא מאה קולות, כאשר שלושים תקיעות תוקעים לפני תפילת מוסף, ושבעים קולות תוקעים במהלך תפילת מוסף, כאשר יש חלוקה בין מנהגי העדות השונות לגבי הזמן בו תוקעים תקיעות אלו- האם מחלקים אותם בין תפילת השקט, חזרת הש"ץ וסיום התפילה, או שאין תוקעים כלל בתפילת הלחש, אלא רק בחזרת הש"ץ וסיום התפילה.

תפילת מוסף של ראש השנה

כפי שלמדנו בטבלה על השווה והשונה בין תפילות ראש השנה ותפילות החגים האחרים, שונה היא תפילת "מוסף", הנאמרת בשני ימי ראש השנה, שבה **תשע** ברכות: שלוש הראשונות ושלוש האחרונות זהות עם התפילות הרגילות במשך כל השנה, ואילו המרכזיות שונות הן ורחבות. הן זכו לשמות מיוחדים: "**מלכויות**" "**זיכרונות**" ו"**שופרות**". תפילת "מלכויות" מתחילה בקטע התפילה "עלינו לשבח" ומסתיימת בברכה: "**ברוך אתה ה', מלך על כל הארץ, מקדש ישראל ויום הזיכרון**".

תפילת "זיכרונות" מדגישה את עקרון ההשגחה העליונה. זוהי התפילה, שהעניקה לראש-השנה את שמו "**יום הזיכרון**".

התפילה פותחת במלים: "**אתה זוכר מעשה עולם... ואין נסתר מנגד עיניך**", והיא ננעלת בברכה: "**ברוך אתה ה', זוכר הברית**".

תפילת "שופרות" מעלה במרכז את זכר מעמד הר סיני והמלכת הקדוש-ברוך-הוא, תפילת "שופרות" מתחילה ב"**אתה נגלית בענן כבודך, על עם קודשך לדבר עמהם**" ומסיימת בברכה: "**ברוך אתה ה', שומע קול תרועת עמו ישראל היום ברחמים**".

ראש השנה יומיים

מדוע ראש השנה שונה מכל החגים? מדוע כל החגים בארץ ישראל הנם בני יום אחד, ואילו ראש השנה הינו יומיים? את התשובה לכך אנו לומדים בספר 'פניני הלכה':

למורה, על לוח
השנה וקידוש
החודש נלמד
בהמשך השנה,
אך בחרנו לעסוק
כאן ב'יומיים' של
חג, מאחר
והשאלה
מתעוררת בקרב
התלמידים

הלכה היא שכאשר אין בית הדין יכול לקדש את החודשים על פי עדים, ראש החודש מתקדש על פי חשבון הלוח העברי. קרוב לשלוש מאות שנה לאחר חורבן בית המקדש השני (419 לבריאת העולם, 359 למניינם), ראה הלל השני, נשיא בית הדין, שלא ניתן עוד לקיים את בית הדין שקידש את החודשים. ועמד הוא עם בית דינו וחישב את לוח השנה הקבוע, וקידש על פיו את כל החודשים שיהיו עד שיחזור בית הדין למקומו.

לכאורה מאותו הזמן כבר לא היה צורך לקיים את ראש השנה במשך יומיים, שכן הכל יודעים על פי הלוח מתי יחול ראש חודש תשרי שהוא ראש השנה. אלא שכשם שקבעו חכמים לבני חוץ לארץ להמשיך במנהגם ולקיים את כל החגים במשך יומיים, כך קבעו לבני ארץ ישראל, שימשיכו במנהגם ויקיימו את ראש השנה במשך יומיים.

לזכור להמשך הלימוד- מה התחדש לי בשיעור זה?

מנהגים בראש השנה

"סימנים" - מאכלים מיוחדים

בספרו של הרב מרדכי אליהו זצ"ל אנו לומדים:

- טוב להביא מאכלים מיוחדים שהם "סימנא טבא" - לסימן טוב לכל השנה. ויש בענין זה מנהגים שונים. יש הנוהגים לאכול רק תפוח בדבש ויש הנוהגים לאכול "רימון", "קרא", "סילקא" ו"כרתי" המוזכרים בגמרא.
- מה אוכלים? כמנהג הידוע במשפחה- יש עדות הנוהגים לאכול גם "שומשום", "ריאה", "גזר" וכדו' שיש בהם סימן טוב. מי שאין אצלו מנהג ידוע יאכל את ה"סימנים" המוזכרים בגמרא. מי שאבותיו נהגו במאכלים מיוחדים, ימשיך במנהג אבותיו. זוג המתחתן ינהיג בביתו לאכול את המאכלים שמבית הבעל וגם שמבית האשה על מנת להרבות השלום בקרבם.
- ואם שכח לקנות את הסימנים? אם שכחו לקנות או להביא או לבשל את אחד המאכלים, אין בכך כל סימן רע, ורק יאמר את הבקשה הקשורה לאותו מאכל בלי לאכול.
- האם צריך לבזבז כסף רב לקניית הסימנים? אף על פי שאין לבטל בנקל מנהג אבותינו, אם הסוחרים מנצלים את המנהג על מנת להפקיע שערים, אין צריך לקנות מהם את כל הסימנים ויאמר את הבקשה בלבד.

סרטון הסבר על
סימני ראש השנה

זמן אכילתם

- יש כאלה האוכלים את הסימנים אחרי הסעודה ויש האוכלים אותם אחרי הקידוש לפני הסעודה. אבל הטוב ביותר הוא: לקדש, ליטול ידיים, לאכול "כזית" חלה (ובדיעבד די בטעימה), ואחר כך לאכול את המאכלים של סימן טוב.
- מי שאוכל את ה"סימנים" אחרי קידוש ולפני הסעודה או אחריה, יברך "בורא פרי העץ" על הפרי הראשון - תמר ויכוון לפטור כל פרי העץ שיאכל ויברך גם "בורא פרי האדמה" על הירק הראשון שאוכל ויכוון על כל פירות האדמה. ויברך "שהכל" לפני שאוכל מראש הכבש, הדג או העוף. ואם אוכל בתוך הסעודה, יברך רק בורא פרי העץ שהוא על פירות שאינם חלק מהסעודה.
- אלה הנוהגים לאכול את הסימנים אחרי הקידוש לפני נטילת ידיים, יזהרו שלא לאכול "כזית" מהפירות, כדי שלא יכנסו לספק חיוב ברכה אחרונה. ובמיוחד צריך להיזהר בזה באכילת הרימון, שאף על פי שאינו אוכל כזית ממנו, כל גרגיר הוא "בריה שלמה" ונכנס בספק ברכות אם לברך ברכה אחרונה אפילו אכל גרגיר אחד.

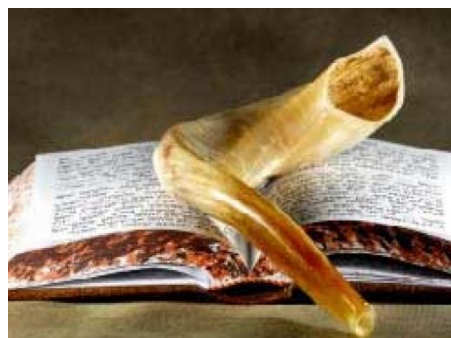
שתפו את
החברים
בקבוצה

אלו סימנים אוכלים במשפחה שלכם? מתי אצלכם בבי נהגים לאכול את הסימנים? שתפו את החברים בחוויות שלכם מאכילת הסימנים.

ללבוש בגדים לבנים

הרב אליקים לבנון, ראש ישיבת ברכת יוסף, מלמדנו:

לא בגדי יום חול אף לא בבגדי שבת רקומים ומצוירים, אלא בלבן. 'הטור' [ספר הלכה מתקופת 'הראשונים'] מביא לכך כיסוד את דברי המדרש על אדם היודע שגזר דינו עומד להינתן [שעומד לפני שופט לדין], והוא מפוחד ומבוהל, וכמובן שאינו מקפיד על לבושו מחמת חרדתו. מִשָּׁאֵין כן ישראל, "שהם אומה היודעת אופיו של אלוקיה", ולכן יודעים אנו שיגָזר דיננו לטובה. לכן יש ללבוש דווקא בגדי לבן, להראות שאנו בטוחים בדין. ואין ללבוש בגדי הדר [בגדים יקרים ומיוחדים], העלולים להראות כמזלזלים בדין.

תפילת תשליך

אנו לומדים בספר 'פניני הלכה':

תפילת תלמידים ביום חול

רבים נוהגים ללכת ביום הראשון [של ראש השנה, לאחר תפילת מנחה] למקום מים, ים או נהר או מעיין, ולומר מספר פסוקים, ובכללם: "יְשׁוּב יִרְחֲמֵנוּ יְכַבֵּשׁ עֲוֹנֹתֵינוּ וְתִשְׁלִיךְ בְּמַצְלוֹת יָם כָּל חַטָּאתָם"

(מיכה ז, יט), ועל שם כך נקראת התפילה 'תשליך'. במשך הזמן נהגו רבים להוסיף באותה הזדמנות עוד פרקים ותפילות.

יסוד מנהג אמירת 'תשליך' בתקופת הראשונים באשכנז, ובמשך הדורות הפך לרווח [מנהג שעושים אותו] גם בקרב ספרדים, במיוחד לאחר שהאר"י הקדוש שיבח אותו. אין חובה לקיים את מנהג ה'תשליך', וכן למעשה יש מגדולי ישראל שלא נהגו לקיימו (הגר"א, ר' חיים מוולוז'ין). וכן נוהגים רוב יוצאי תימן. ויש חסידים שמקיימים אותו באחד מימות החול שלאחר ראש השנה.

בטעם המנהג, יש שכתבו, שנועד להזכיר את מסירות נפשו של אברהם אבינו ויצחק אבינו, שבשעה שהלכו לעקדה, עברו דרך נחל מים שפתאום שטף בדרכם כדי להעמידם בניסיון (מהרי"ל). בנוסף לכך, המים רומזים לטהרה ולחיים, וכאשר אדם מתעלה בתשובתו, הוא נטהר ומתנקה, ועוונותיו מתבטלים במי הטהרה. ועוד, שיש בזה בקשה שישליך ה' את הקטרוגים שנוצרו על ידי החטאים למצולות ים, באופן שלא יזכרו עוד. ויש נוהגים לנער בעת אמירת 'תשליך' את שולי בגדיהם, לרמז שהחטאים הם חיצוניים לנו, ורק מחמת השפעות זרות חטאנו בהם, ובאמת אנחנו מתנערים מהם.

שתפו את החברים בקבוצה

כיצד נוהגים בקהילה שלכם לקיים את תפילת ה'תשליך'? האם אומרים את ה'תשליך'? היכן אומרים? האם מלווים את קריאת התפילה בדברים נוספים? שתפו את חבריכם, והכירו את מנהגי העדות השונות.

איחולים וברכות בראש השנה

"שנה טובה" – כבר לפני מאות שנים נכתב בספרי ההלכה כי מי שכותב מכתב לחברו, מברך אותו בשנה טובה החל מראש חודש אלול. כחודש לפני ראש השנה אכן מתחילים לשמוע בישראל "שנה טובה", ואפשר להמשיך הרבה אחרי ראש השנה. כך יש הנוהגים בסיום תפילת 'ערבית' לברך האחד את חברו בברכת 'לשנה טובה תכתב לאלתר [מיד] לחיים טובים ולשלום'.

"כתיבה וחתימה טובה" – כאן העסק קצת מסתבך. לפני ראש השנה ובחג עצמו מאחלים זה לזה "כתיבה וחתימה טובה", בגלל האמונה שבראש השנה נכתב ונחתם מה יקרה בשנה הקרובה. אולם בין ראש השנה ליום כיפור מברכים "חתימה טובה" או "גמר חתימה טובה", מדוע? בגלל התפיסה כי הכתיבה כבר הסתיימה, אבל החתימה טרם נחתמה ויש עוד אפשרות לחזור בתשובה ולתיקון בימים האלה.

שתפו את
החברים
בקבוצה

מה נהוג בקהילה שלכם? ומה הברכה שאתם מברכים? ואיך נשמעת הברכה בשפת הארץ ממנה עליכם לישראל?

ראש השנה שחל בשבת

כאשר ראש השנה חל בשבת, למעשה משולבים שני ימים- ראש השנה עם מצוותיו ומנהגיו, והשבת עם כל ההלכות של מה מותר או אסור לעשות בשבת. הרב אליעזר מלמד, בספרו 'פניני הלכה' מלמדנו:

האם תוקעים בשופר? בראש השנה שחל להיות בשבת אין תוקעים בשופר, כמבואר להלן (ד, ט-י).

האם אומרים 'אבינו מלכנו'? יש אומרים שאם חל ראש השנה בשבת אין אומרים 'אבינו מלכנו', מפני שאין מתאים להתפלל בשבת על צרכי חול בתפילה שנתקנה מתחילה לתענית. וכן נוהגים יוצאי אשכנז, תימן וחלק מיוצאי ספרד. ויש נוהגים לאומרו גם בשבת, וכיוון שגם האר"י הסכים לזה, כך הוא המנהג הרווח בקרב יוצאי ספרד.

האם אומרים תשליך? כאשר יום ראשון של ראש השנה חל בשבת, רבים מהנוהגים לומר 'תשליך', דוחים את אמירתו ליום השני.

לזכור להמשך הלימוד- מה התחדש לי בשיעור זה?

שנה טובה ומתוקה לכם תלמידי ישראל היקרים

עשרת ימי תשובה

עשרת ימי תשובה מתחילים בראש השנה ומסתיימים ביום כיפור. על ימים אלה מלמדנו הרב מרדכי אליהו זצ"ל:

עשרת ימי תשובה, שמם מורה עליהם שהם מיוחדים לתשובה. וכל אדם מחוייב אז לשוב בתשובה שלמה לפני ה' יתברך שמו קודם בוא היום הגדול והנורא יום הכיפורים, שנאמר: "לפני ה' תטהרו" (ויקרא טז ל). ונאמר: "דרשו ה' בהמצאו" (ישעיה נה ו), ואמרו רבותינו ז"ל: אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים.

השינויים בתפילות בעשרת ימי תשובה

כאמור, הימים שבין ראש השנה ליום כיפור, הם המשך לימי התשובה בהם התחלנו בראש השנה, ועל כן, גם בימים אלה, ממשיכים בהוספות שהתחלנו לומר בתפילה בראש השנה:

- 'שיר המעלות' לאחר ברכת 'ישתבח'.
- ההוספות בתפילת העמידה.
- 'אבינו מלכנו'.
- למנהג עדות המזרח, מוסיפים גם את הפסוק ה' הוא האלוקים לפני הפסוקים 'ה' מלך ה' מלך... שבתחילת התפילה.
-

האם אומרים 'אבינו מלכנו' בשבת? בשבת מדלגים על חמישה: "חטאנו", "מחול", "מחה", וגם "קרע" ו"מחוק" (עיין כה"ח תקפד ס"ק ח). האשכנזים [ועדות נוספות] אינם אומרים [בשבת] "אבינו מלכנו" כלל.

מה נוהגים בעת אמירת 'אבינו מלכנו'? יש נוהגים לפתוח ההיכל בעת אמירת "אבינו מלכנו", ויש נוהגים שש"צ [שליח הצבור] יאמר בתחילה "אבינו מלכנו" ביחד עם הציבור, ומ"אבינו מלכנו החזירנו בתשובה" ועד "כתבנו בספר סליחה ומחילה" ש"צ אומר והקהל חוזר אחריו. ומנהג ירושלים אינו כן.

שבת תשובה

בספר פניני הלכה אנו למדים:

נוהגים לקרוא לשבת שבתוך עשרת ימי תשובה – 'שבת שובה' או 'שבת תשובה', על שם ההפטרה שפותחת בפסוק: "שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד ה' אֱלֹהֶיךָ כִּי כָשַׁלְתָּ בְּעֹנֶךָ" (הושע יד, ב).

נהגו ישראל שרב המקום (מרא דאתרא) דורש בשבת זו בדברי מוסר והלכות נצרכות, ומעורר את העם לשוב מעבירות המצויות, ולהתחזק בתורה, צדקה ושאר מצוות. דרשה זו יחד עם דרשת 'שבת הגדול' שלפני פסח, הן הדרשות החשובות בשנה.

צום גדליה

למחרת ראש השנה, ביום ג' תשרי, חל "צום גדליה", שנקרא גם ה"צום השביעי", מאחר שהוא חל בחודש תשרי שהוא החודש השביעי לפי מנין התורה [על מעגל השנה נלמד בהמשך השנה].

אנו מתענים תענית זו על הריגת גדליה בן-אחיקם, שהיה הפקיד הממונה מטעם מלך בבל על היהודים, ששרדו לפליטה בארץ לאחר חורבן הבית הראשון וגלות בבל, רצח שגרם להגליית שאר העם מהארץ. אם הצום חל בשבת, דוחים אותו ליום ראשון אחר

השבת, שכן אין תענית ציבור בשבת, פרט ליום הכיפורים.

מה התחושות שלכם בעשרת ימי תשובה? האם יש דברים שאתם נוהגים בהם אחרת מהימים האחרים בשנה? האם יש דברים שאתם מקפידים בהם יותר בימים אלה?

שתפו את
החברים
בקבוצה

לזכור להמשך הלימוד- מה התחדש לי בשיעור זה?

יום כיפור

אנו קוראים בחומש ויקרא פרק כ"ג:

כַּו וַיְדַבֵּר ה', אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר. כַּז אֶךְ בְּעֶשְׂרִי לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה יוֹם הַכִּפּוּרִים הוּא, מִקְרָא-קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם, וְעֲנִיתֶם, אֶת-נִפְשֵׁיכֶם; וְהִקְרַבְתֶּם אִשָּׁה, לֵה'. כַּח וְכָל-מִלְאָכָה לֹא תַעֲשׂוּ, בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה: כִּי יוֹם כִּפּוּרִים, הוּא, לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם, לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם. כַּט כִּי כָל-הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר לֹא-תַעֲנֶה, בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה--וְנִכְרְתָה, מֵעַמִּי. ל וְכָל-הַנֶּפֶשׁ, אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה כָל-מִלְאָכָה, בְּעֶצֶם, הַיּוֹם הַזֶּה--וְהֶאֱבַדְתִּי אֶת-הַנֶּפֶשׁ הַהוּא, מִקֶּרֶב עַמִּי. לֹא כָל-מִלְאָכָה, לֹא תַעֲשׂוּ: חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם, בְּכָל מִשְׁבְּתֵיכֶם. לִב שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן הוּא לָכֶם, וְעֲנִיתֶם אֶת-נִפְשֵׁיכֶם; בְּתַשְׁעָה לַחֹדֶשׁ, בְּעֶרֶב--מִעֶרֶב עַד-עֶרֶב, תִּשְׁבְּתוּ שַׁבָּתֵכֶם.

ערב יום כיפור

קדושתו של יום כיפור, חשיבותו ומעמדו כיום כפרה, משפיעים גם על היום הקודם ליום כיפור- ערב יום כיפור, ועל כן ליום זה הלכות מיוחדות, כפי שנלמד מפסקי ההלכה של הרב מרדכי אליהו זצ"ל, ומדבריו של הרב אליעזר מלמד ב'פניי הלכה'.

ערב יום הכיפורים מיועד לתשובה ולכפרה. ולכן לא יבטל אדם את היום בדברים בטלים, אלא ישתדל להתבודד ולהתבונן במעשיו ולחשוב על העתיד. וכל העושה מלאכה בערב יום הכיפורים אינו רואה סימן ברכה מאותה מלאכה לעולם.

בקשת סליחה איש מרעהו

אין יום הכיפורים מכפר על עבירות שבין אדם לחבר עד שירצה את חברו, שנאמר: "מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו", כלומר, רק מ"חטאתיכם" שהן "לפני ה'" לבד תטהרו ביום הכיפורים, אבל על עבירות שבין אדם לחברו אין יום הכיפורים מכפר, אלא אם ריצה את חברו.

[לכן] נהגו כל ישראל לבקש בערב יום הכיפורים מחילה איש מרעהו, ולהחזיר כל חוב שיש לאדם כלפי רעהו. גם אדם שלא גזל את חברו ולא הזיק לו במאומה, אלא רק העליבו ופגע בו - צריך לפייסו [לבקש ממנו סליחה], וצריך ללכת אליו כדי לרצותו.

כפרות

יש הנוהגים לעשות כפרות בערב יום כיפור. יש העושים זאת בתרנגולת ויש העושים זאת בכסף לצדקה. טעם לדבר מסביר הרב שמואל אליהו:

יחשוב כי מה שעושין בעוף הזה ראוי לבוא עליו בעוונותיו, וכן יהרהר בתשובה בשעה שעושה כפרות בכסף כשמסובב את הכסף מעל לראש. והקב"ה ברחמיו יקבל תשובתו.

התפילות בערב יום כיפור

בכל הנוגע לתפילות היום, האם אומרים 'אבינו מלכנו', האם אומרים 'תחנון' ועוד, יש חילוק בין הנוהגים כעדות המזרח לאלה הנוהגים כיוצאי אשכנז.

אמירת 'מזמור לתודה'- שחרית - אומרים בתפילת שחרית "מזמור לתודה" כמו כל יום, והאשכנזים לא נהגו לאומרו ביום זה.

אמירת תחנון בערב יום כיפור- אין אומרים 'תחנון' בערב יום הכיפורים בתפילת שחרית.

מנהג רוב ישראל שלא ליפול אפיים [לומר תחנון] גם בסליחות שביליל ערב יום הכיפורים, וכך נוהגים יוצאי אשכנז, תימן, וחלק מיוצאי ספרד ויש מיוצאי ספרד שנוהגים לומר גם נפילת אפיים לפני עמוד השחר, ורק לאחר עמוד השחר אין אומרים.

אמירת 'אבינו מלכנו' מנהג אשכנזים שלא לומר בערב יום הכיפורים 'אבינו מלכנו', [אלא אם] יום הכיפורים חל בשבת, שאז אין אומרים בו 'אבינו מלכנו'. ולמנהג ספרדים בכל מקרה אומרים 'אבינו מלכנו' בערב יום הכיפורים.

אמירת 'סליחות' בערב יום כיפור - יוצאי אשכנז נהגו לקצר באמירת סליחות, ולמנהג ספרד אין מקצרים בסליחות, מפני שזמן הסליחות בלילה. התרת נדרים - אחרי תפילת שחרית או אחרי סליחות [יש] נוהגים לעשות התרת נדרים לגברים ולנשים.

טבילה במקווה בערב יום כיפור - רבים נוהגים לטבול בערב יום הכיפורים, כדי לטהר עצמם לקראת יום הדין. אין מברכים על טבילה זו הואיל והיא מנהג בלבד.

אמירת וידוי בתפילת מנחה - אף שעיקר מצוות הוידוי לאומרו ביום הכיפורים, תקנו חכמים להקדים ולומר וידוי לפני סעודה מפסקת, שמא ישתכר בסעודה ולא יוכל להתוודות בכניסת היום. לפיכך נוהגים להתפלל מנחה לפני סעודה מפסקת, ואומרים וידוי בסוף תפילת לחש.

הנהגות נוספות בערב יום כיפור

אכילה בערב יום כיפור - מצווה עלינו להרבות במאכל ובמשתה ביום זה, גם - כדי להראות שנח ומקובל עלינו יום הכיפורים ושאנו שמחים לקראתו. וכיוון שאי אפשר לכבד במאכל ובמשתה את יום הכיפורים עצמו כדרך שמכבדים שאר יום טוב, אנו מכבדים את היום שלפניו. איזה מאכל - יש אומרים שאין חיוב לאכול לחם דווקא, אלא כל מה שמשביע. ויזהר באכילת ערב יום הכיפורים לעשותה שם שמים לעשות רצון הבורא ית"ש ויתעלה.

סעודה מפסקת - אחרי תפילת מנחה כשעה או יותר לפני השקיעה, אוכלים סעודה מפסקת. יש נוהגים לבצוע [לברך המוציא] על לחם משנה [כמו בשבת] ולטבול את פרוסת המוציא במלח ובדבש, אמנם אין זה חיוב.

תוספת יום כיפור - חובה מן התורה לנהוג במנהגי יום הכיפורים [תחילת הצום, החלפת נעליים וכו'] לפני השקיעה דבר זה נקרא "תוספת יום הכיפורים". לתוספת זו אין די בדקות מועטות אלא צריך "תוספת ניכרת" ונהגו להוסיף בירושלים ארבעים דקות לפני השקיעה, ובשאר הארץ כשלושים וחמש עד שלושים דקות לפני השקיעה.

ברכת הילדים- במשפחות רבות נוהגים ההורים לברך את ילדיהם לפני לכתם לבית הכנסת [או כניסתם לבית הכנסת] לתפילת ערבית של יום הכיפורים. נשיקת ההורים- כל אדם ינשק ידי אביו ואמו בערב יום כיפור קודם שילך לבית הכנסת ויבקש מהם מחילה על כל מה שחטא כנגדם במשך השנה בדיבורים שלא כהוגן וכדו'. וכמעט שאין מי שאינו צריך לתקן עצמו במידה זו של כיבוד אב ואם, שהיא מצווה הצריכה הרבה מאמץ כל יום ויום.

הרב מרדכי אליהו
זצ"ל

שתפו את
החברים
בקבוצה

איך נוהגים בביתכם? מי מברך את הילדים? מה הילדים עושים?

לזכור להמשך הלימוד- מה התחדש לי בשיעור זה?

יום כיפור הלכותיו ומנהגיו

על יום הכיפורים, מלמדנו הרב אליעזר מלמד בספרו 'פניני הלכה':

באהבתו הגדולה של הקב"ה לעמו ישראל, הוציאנו ממצרים וזכרנו עמנו ברית עולם, וייעד וקידש [וקבע בלוח השנה] עבורנו יום מיוחד בשנה, לכפר בו על עוונותינו... וה' ברוב רחמיו וחסדיו קבע לנו את יום הכיפורים ואת מצוות התשובה, שעל ידם יכול האדם למחות את חטאיו ועוונותיו ופשעיו.

פניני הלכה

...ביום הכיפורים שערי שמיים נפתחים, ואלומה של אור אלוקי נזרקת אל שורשי נשמות ישראל ומטהרתם, והנשמות מתעלות וטובלות באור האלוהי ונטהרות ומתכפרות מלכלוך העוונות. כיוון שיסוד הכפרה הוא מאת ה' ועל פי רצונו, גם כאשר ישראל אינם חוזרים בתשובה, יום הכיפורים מגלה את הצד הפנימי הטוב שבהם, ועל ידי כך שורשי נשמותיהם מתנקים.

הדלקת נרות

יום כיפור הוא חג שדינו כשבת, שכתוב "שבת שבתון הוא לכם". לכן, אף שעסקנו בהדלקת נרות בראש השנה, נחזור ונעסוק גם כאן, לאור הדין המיוחד של יום כיפור.

מתי? מדליקים נרות בבית כמו בערב שבת [לפני כניסת החג]. ומברכים על הנרות 'להדליק נר של יום הכפורים', ואם חל בשבת מברכים 'להדליק נר של שבת ושל יום הכפורים'.

הרב מרדכי אליהו
זצ"ל

ברכת 'שהחיינו' גם אשה שלא מברכת "שהחיינו" בהדלקת נר ביום טוב רגיל, תברך "שהחיינו" בערב יום הכיפורים, ומשעה זו נאסרת היא בחמשה עיניים.

הכנות לפני הדלקת נרות- לפני שמדליקה האשה נרות צריכה היא לנעול נעלי בד ולבדוק אם מוכנים כל עניני יום כיפור כיוון שאחרי ההדלקה אסורה היא באכילה ובמלאכה כמו יום כיפור. ולכן נהגו הנשים לברך אחרי ההדלקה גם ביום כיפור, כמו בשבת [ולא כמו בחג רגיל].

נר נשמה

יש שנוהגים להדליק נר בבית הכנסת [או בבית] לעילוי נשמת הוריהם שנפטרו, ועדיף להדליק נר מיוחד לכל נשמה.

דברים האסורים ביום כיפור

כפי שקראנו בפרקים הקודמים, יום כיפור מיוחד בזה שיש בו שני עניינים:

כז אך בעשור לחדש השביעי הזה יום הכפרים הוא, מקרא-קדש יהיה לכם, ועניתם, את-נפשתיכם; והקרבתם אשה, לה'. כח וכל-מלאכה לא תעשו, בעצם היום הזה... לב שבת שבתון הוא לכם, ועניתם את-נפשתיכם

ולכן אנו לומדים בהלכה:

איסור מלאכה- כל מלאכה שאסורה בשבת - אסורה גם ביום כיפור, כולל ערב, אע"פ שיום כיפור הנו חג החובה להתענות- אכילה, שתיה, רחיצה, סיכה, נעילת הסנדל ודברים שבין איש לאשתו אסורים מהתורה ביום הכיפורים. תוספת יום כיפור- אחר סעודה המפסקת לפני שילך לבית הכנסת מבעוד יום, יחלוץ נעליו ויקבל יום כיפור קודם זמנו לקיים מצוות "תוספת יום כיפור".

הרב מרדכי אליהו זצ"ל

תפילות ליל יום כיפור

עיקרו של יום הוא החזרה בתשובה, ואין חזרה בתשובה ללא ווידוי, לכן נחזור על הווידוי [אשמנו, בגדנו...] עשר פעמים במהלך החג:

חובת הווידוי- כיוון שיום הכיפורים הוא זמן סליחה וכפרה, שנאמר (ויקרא טז, ל): "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו", מצווה על כל אדם לשוב בתשובה ולהתוודות על חטאיו ביום הכיפורים.

פניני הלכה

על ידי ווידוי בדיבור מפורש, התשובה נגמרת. שכך היא כל עבודתנו בעולם הזה, להוציא אל הפועל את הכוונות הטובות שכמוסות במחשבה ובלב. ועל ידי הווידוי בדיבור מפורש, המחשבות והרגשות שמלוות את

התשובה מתבררות ומתלבנות, והחרטה עמוקה ונחרצת, והחוטא מתחזק בהחלטתו שלא לחטוא יותר.

יום כיפור הוא היום המיוחד בשנה, ועל כן גם תפילותיו הן מיוחדות ושונות מהדרך בה אנו מתפללים במהלך כל השנה.

תפילת מעריב עטופים בטלית- ילך לבית הכנסת בגילה ורעדה וכניעת לב, ואם בא בעוד יום ילבש ציצית ויברך עליו ואם בא לבית הכנסת אחרי השקיעה, יתעטף בלי ברכה.

תפילה זכה- כל אדם בבואו לבהכ"נ להתפלל ערבית בליל יום הכיפורים קודם שיתחילו ערבית יאמר בינו לבין עצמו נוסח שבו הוא מוחל לכל מי שפגע בו [על פי הנוסח בו הוא מתפלל].

לך אלי - תפילה זכה - הספרדים אומרים קודם "כל נדרי" "לך אלי תשוקתי" ובסופה אומרים "ואשמתי וארבתי" וזה במקום וידוי שיש אומרים שצריך לאומרו לאחר האכילה והאשכנזים אומרים "תפילה זכה" וגם היא יש בסופה וידוי והכל הולך לענין אחד.

שכל אחד ינשק את ספר התורה- הקפת הספרים - אחרי "כל נדרי" נוהגים להקיף את התיבה עם ספרי התורה כדי שכל אחד יוכל לנשק את ספרי התורה...ומבקשים מחילה וסליחה על מה שפגמנו בכבוד התורה, ומקבלים עלינו מהיום ואילך ללכת.

יום כיפור שחל בשבת- בליל כיפור שחל בערב שבת יש לומר קבלת שבת לפני השקיעה, ולכן אם רואים שהזמן עובר ולא יספיקו לומר קבלת שבת בזמן - עדיף לאמרה בזמנה ואחר כך את הפיוטים האחרים.

תפילת ערבית

זוהי תפילת "ערבית" רגילה, הכוללת את "קריאת שמע" וברכותיה, אך חלים במהלכה כמה שינויים:

- **האחד** – לאחר אמירת הפסוק "שמע ישראל, ה' אלוהינו ה' אחד" אומרים **בקול רם: "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד"**.

- **השני**- לאחר תפילת העמידה, אנו מוסיפים קטעי תפילה נוספים מעניינו של יום כיפור.

לזכור להמשך הלימוד- מה התחדש לי בשיעור זה?

שחרית של יום כיפור

בבוקר יום הכיפורים חייבים בנטילת ידיים, עד לקשרי האצבעות, ואז מותר להעביר על עיניו כדי לשטוף אותן אחרי השינה.

"ברכות השחר" נאמרות כרגיל, אמירת 'פסוקי דזמרא' כבכל שבת ומועד, למעט, שיש הנוהגים [כמו בראש השנה] שחזן שחרית מתחיל באמירה 'המלך היושב על כסא רם ונישא'. כמו בכל עשרת ימי תשובה, אומרים לפני 'ברכו' את המזמור 'שיר המעלות ממעמקים קראתיך ה'.. בברכות "קריאת שמע" מוסיפים פיוטים [לפי המקובל בנוסחים השונים]. ב'קריאת שמע', נחזור [כמו בתפילת ערבית] ונאמר בקול רם את הפסוק 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד'. תפילת ה"עמידה" של "שחרית" זהה לתפילת ה"עמידה" שאומרים בליל יום הכיפורים, כולל אמירת ה"ווידוי".

לאחר תפילת "שחרית" מוציאים שני ספרי תורה וקוראים לתורה ששה קרואים.

ספר אחד לקריאה בתורה, קריאה מספר ויקרא, פרק ט"ז, סדר עבודת הכהן הגדול ביום הכיפורים.

בספר השני קוראים את ה"מפטיר", הלקוח מפרשת "פנחס", ובה מופיע פירוט הקורבנות, שיש להקריב ביום הכיפורים.

ה"הפטרה" לקוחה מדברי הנביא ישעיהו, בפרקים נ"ז-נ"ח, ועניינה שלילת פולחן חיצוני של צום, שאין בו חרטה וחשבון נפש.

תפילת מוסף של יום כיפור

תפילת מוסף ביום כיפור, כוללת שבע ברכות כתפילות המוסף האחרות במהלך השנה [פרט לראש השנה], אלא שברכת היום, ארוכה היא מהתפילות האחרות, ובמרכזת 'סדר העבודה' של הכהן הגדול בבית המקדש. ומדוע אומרים זאת ביום כיפור? מסביר לנו הרב מרדכי אליהו זצ"ל:

כי עיקר הכפרה ביום כיפור היתה נעשית בבית המקדש בעבודה זו. ובימינו שאין לנו קורבנות אנו אומרים את "סדר העבודה" והוא במקום קרבן כמו שנאמר: "ונשלמה פרים שפתינו".

הרב מרדכי אליהו זצ"ל

המיוחד בתפילה זו, שזו הפעם היחידה בשנה, בה המתפללים כורעים ומשתחוים במהלך חזר הש"ץ, כפי שממשיך ומלמד אותנו הרב מרדכי אליהו זצ"ל:

כורעים - עשר פעמים [היה] מזכיר הכהן גדול את השם המפורש [בבית המקדש]. תשע פעמים בווידי ופעם אחת בהטלת הגורלות. בכל פעם שהיה מזכיר את השם המפורש בבית המקדש, היו כל השומעים אותו כורעים ומשתחוים. אף אנו ביום כיפור עושים כן זכר למקדש וכורעים ומשתחוים ארבע פעמים כשהש"ץ אומר "והכהנים והעם". ואומרים הקהל "ברוך שם וכו'" בקול רם.

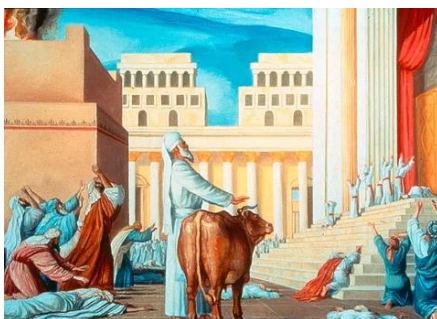

הרב מרדכי אליהו זצ"ל

הנחת שטיח או מגבת מתחת לפנים בעת ההשתחוות- נוהגים לפרוש שטיחים בבית הכנסת, כשמשתחוים על הפנים בשעת העבודה, כיוון שאסור להשתחוות על קרקע המרוצפת באבנים שנאמר: "ואבן משכית לא תתנו

בארצכם להשתחות עליה" (ויקרא כו א). ואנו מחמירים בכל ריצוף שהוא ואם אין שם שטיחים יפסיק בטליתו או בדבר אחר.

האם הש"צ גם משתחווה? לשיטת ההלכה האשכנזית גם הש"צ משתחווה, אולם למנהגנו אין הש"ץ כורע כלל.

תפילת מנחה

תפילת "מנחה" נפתחת בקריאה בתורה, אליה מוזמנים שלושה קרואים, והשלישי ביניהם הוא ה"מפטיר".

קריאת התורה במנחה לקוחה מפרשת "אחרי-מות".

העולה השלישי קורא את ה"הפטר", הנקראת "**מפטיר יונה**". "הפטר" זו כוללת ארבעה פרקים של ספר יונה, שבהם תיאור מלא של חזרה בתשובה, שהצילה את החוטאים מרוע הגזירה שנגזרה עליהם.

תפילת נעילה

מדוע הוסיפו תפילה? תקנו חכמים תפילה נוספת לקראת סיום הצום, לפי שכל המרבה בתפילה נענה.

מדוע שם התפילה נעילה? וקראו לתפילה זו 'נעילה', מפני שהיא לקראת הזמן שבו היו נועלים את שערי ההיכל בסיום עבודת היום במקדש, וגם כנגד נעילת שערי שמיים, שבסיום היום קדושת יום הכיפורים מסתלקת. מתי מתפללים תפילת נעילה? זמן נעילה הוא כשהחמה נראית בראש האילנות שבמערב, כארבעים דקות בערך לפני השקיעה.

שינוי בתפילת העמידה- נוסח תפילת נעילה שונה משאר תפילות הימים הנוראים, שכל המקומות שמבקשים בלשון 'כתיבה', בתפילת נעילה מבקשים בלשון 'חתימה', מפני שהיא מתקיימת לקראת סוף יום הכיפורים בזמן חיתום הדין. ואם טעה ואמר לשון 'כתיבה' – יצא.

קבלת עול מלכות שמים- לאחר סיום תפילת נעילה, לפני שסוגרים את ארון הקודש, נוהגים כל ישראל לקבל יחד עול מלכות שמיים.

מה אומרים? עיקר קבלת מלכות שמיים בפסוק 'שמע ישראל' ו'ברוך שם'. אח"כ אומרים שבע פעמים: "ה' הוא האלוהים".

תקיעה בשופר- מיד לאחר מכן, עם צאת הכוכבים או מעט לפני כן, תוקעים בשופר. התקיעות הן סימן לסיום היום ולהתעלות השכינה למקומה, שנאמר: "עלה אֱלֹהִים בְּתִרְעָה ה' בְּקוֹל שׁוֹפָר". והן גם זכר לתקיעת השופר בשנת היובל,

התפילה מסתיימת בהכרזה בת 2000 שנה – לשנה הבאה בירושלים הבנויה.

מה אתם חשים בתפילות יום הכיפורים? האם יש תפילה בה אתם יותר מתרגשים מאשר בתפילות האחרות?

שתפו את החברים בקבוצה

לזכור להמשך הלימוד- מה התחדש לי בשיעור זה?

חג הסוכות

בחומש ויקרא פרק כ"ג, ל"ט-מ"ד אנחנו קוראים על חג הסוכות

לֹט אַךְ בְּחִמְשָׁה עֶשֶׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאַסְפְּכֶם אֶת-תְּבוּאָת הָאָרֶץ תַּחֲגֹגוּ אֶת-חַג-ה' שִׁבְעַת יָמִים בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן שִׁבְתּוֹן וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי שִׁבְתּוֹן: מ וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר כַּפֹּת תְּמָרִים וְעֵגֶרֶף

עֵץ-עָבֹת וְעֶרְבֵי-נָחַל וּשְׁמַחְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים: מֵא וְחַגְתֶּם אִתּוֹ חַג לֵה' שִׁבְעַת יָמִים בַּשָּׁנָה חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם

בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי תַּחֲגֹגוּ אֹתוֹ: מֵב בַּסֵּפֶת תִּשְׁבּוּ: שִׁבְעַת יָמִים כָּל-הָאֶזְרַח בְּיִשְׂרָאֵל יִשְׁבּוּ בַּסֵּפֶת: מֵג לְמַעַן יֵדְעוּ דֹרֹתֵיכֶם כִּי בַּסֹּט הוֹשַׁבְתִּי אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם: מֵד וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת-מַעַדִּי ה' אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

ארבעת המינים

אלו עניינים הקשורים בחג הסוכות אתם למדים מפסוקים אלו?

ובכן, חז"ל למדו מפסוקים אלו מספר הלכות שקשורות לחג הסוכות, ובנושאים אלה נעסוק בפרק זה:

- מהו חג הסוכות? מהם הימים המיוחדים בחג הסוכות?
- תפילות החג
- הסוכה- כמה דפנות? מה צריך לעשות בסוכה? מהי סוכה כשרה? אלו ברכות מברכים?
- ארבעת המינים – מהם? כמה צריך ליטול מכל אחד? וכיצד? מה הברכות שמברכים?
- מהי השמחה בחג הסוכות? מדוע שמחים בחג זה? מהו מנהג האושפיזין?

מהו חג הסוכות?

מהם שמות החג? שלושה שמות לחג:
 (א) חג הסוכות, על שם מצוות הסוכה.
 (ב) חג האסיף, שבו מסיימים לאסוף את התבואה והפירות.
 (ג) 'הַחֵג'. פעמים שהוא נקרא כך בלא תוספת, שנאמר "וַיַּעַשׂ נְשִׁלְמָה אֶת הַחֵג". וזאת מפני שהוא השמח והחגיגי שבחגים, והיתה בו שמחה יתירה בריקודים של שמחת בית השואבה.
 מהו חג הסוכות? שלושה עניינים יסודיים ישנם בחג הסוכות, ושלושתם כרוכים [קשורים] זה בזה:

(א) עצם קדושת הימים ובכללם **שמיני עצרת**, שבהם אנו מסיימים את מערכת החגים השנתית, ובהם אנו שמחים ומודים לה' על אסיף פירות השנה. [לכן יש את] מצוות השביתה ממלאכת עבודה ביום הראשון והשמיני שהם ימים טובים, ושביתה חלקית בחול המועד.

(ב) מצוות ארבעת המינים, שיש בה תוספת שמחה על אסיף השנה ועל התשובה והכפרה של הימים הנוראים.

(ג) מצוות הסוכה, שעל שמה נקרא החג – חג הסוכות, למען ידעו כל הדורות את עניין יציאת מצרים והשגחת ה' על עמו.

תפילות החג

ליל סוכות

תפילת "ערבית" בליל חג הסוכות היא כתפילת "ערבית" רגילה של יום טוב. בסיום הברכות שלאחר "קריאת שמע", קוראים את הפסוק: **"וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶת מוֹעֲדֵי ה' אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל"**. מתפללים תפילת "עמידה" של "שלושה רגלים".

בכניסה לסעודת החג נאמרת תפילה מיוחדת, המובאת במחזור:

"הריני מוכן ומזמן לקיים מצוות סוכה..."

מזמינים את האושפיזין בראשות אברהם אבינו, הוא האושפיז הראשון, ולאחר-מכן עורכים "קידוש" ליל החג הכולל ארבע ברכות: **"בורא פרי הגפן"**, **"מקדש ישראל והזמנים"**, **"אשר קדשנו במצותיו וציוונו ליישב בסוכה"** וברכת **"שהחיינו"**.

בברכת המזון מוסיפים את תפילת **"יעלה ויבוא"**, ובסיום הברכה אומרים את הפסקה: **"הרחמן הוא יקים לנו את סכת דוד הנופלת"**.

סוכות בבוקר:

תפילת "שחרית", כמו תפילת "שחרית" של שבת, משנים בברכה המרכזית במקום **"מקדש השבת"** **"מקדש ישראל והזמנים"**. אם חל בשבת אומרים **"מקדש השבת ישראל והזמנים"**. לאחר תפילת העמידה, בכל שבעת ימי חג אנו "גומרים את ההלל", כלומר, אומרים את כל פרקי ה"הלל" בשלמותם.

בעת אמירת ה"הלל" מנענעים את הלולב בשישה מקומות שונים [וכל אחד ינענע כמנהג אבותיו]:
"הודו לה' כי טוב, כי לעולם חסדו" – פעם אחת.
"יאמר נא ישראל, כי לעולם חסדו" – פעם אחת.
"אנא ה' הושיעה נא" – פעמיים.
"הודו לה' כי טוב, כי לעולם חסדו" – פעמיים.

ה"הלל" נאמר בעמידה ושירה, הברכה לפני היינה: "לקרוא את ההלל", ואחריה, "מלך מהולל בתשבחות".

הושענות:

תפילה מיוחדת בחג הסוכות היא תפילת ה"הושענא". יש אומרים אותה בסוף תפילת "שחרית", מיד אחרי ה"הלל", ויש האומרים אותה רק אחרי תפילת "מוסף". פותחים את ארון הקודש ומוציאים ספר תורה. אומרים את התפילה הערוכה לפי סדר הא"ב, **"הושע-נא, למען אלוקינו הושענא"** **"הושע-נא למען בוראנו הושענא"**.

החזן יורד מן הבימה או חוזים בארבעת המינים ומקיפים את בימה בית – הכנסת הקפה אחת שלמה. בתפילה זו אנו מבקשים בקשות פרטיות ובקשות לכלל עם ישראל. לאחר ההקפה מחזירים את ספר התורה לארון הקודש.

בשבת אין אומרים הושענות. וכן המנהג בארץ ישראל, אמנם בני חו"ל [ומנהג אשכנז] אומרים הושענות [המיוחדות לשבת] גם בשבת.

הרב מרדכי אליהו

חול המועד

הרב מרדכי אליהו

- א. צריך אדם לכבד את המועד במאכל מיוחד ובבגדים מיוחדים ולא ינהג בו כבכל יום רגיל.
- ב. כתוב בתורה "ושמחת בחגך" וצריך האדם לשמח גם את בני ביתו, כל אחד לפי עניינו. יש מי ששמח באוכל טוב, יש מי ששמח בבגדים יפים, ויש מי ששמח בטיולים וכד'.
- ג. צריך ליזהר מאוד שלא לעשות בחול המועד מלאכה האסורה, כי יש אומרים שאיסור מלאכה במועד הוא מדאורייתא. [לכן רבים נוהגים שלא לעבוד כלל בחול המועד, אלא יושבים בסוכה ללמוד תורה או להיות עם המשפחה, מטיילים בארץ ונהנים מאווירת חול המועד].

קריאת מגילת קהלת- מנהג אשכנז לקרוא את המגילה בתפילת שחרית של שבת שחלה בחג הסוכות, וקוראים אותה לפני קריאת התורה. ורוב הספרדים לא נהגו לקרוא קהלת בסוכות. ולמנהג תימנים קוראים חלק מקהלת סמוך למנחה של שבת ועוד חלק ביום טוב אחרון.

לזכור להמשך הלימוד- מה התחדש לי בשיעור זה?

הסוכה

מצווה לשבת בסוכה במשך שבעת ימי חג הסוכות, שנאמר "בִּסְכַּת תֵּשְׁבוּ שִׁבְעַת יָמִים, כָּל הָאֶזְרַח בְּיִשְׂרָאֵל יֵשְׁבוּ בִּסְכַּת. לְמַעַן יָדְעוּ דִּרְתֵּיכֶם כִּי בִּסְכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם". וכן נאמר (דברים טז, יג): "חג הסוכה תעשה לך שבעת ימים באֶסְפֹּךְ מִגֶּרְךָ וּמִקֶּבֶךָ".

ומהן אותם סוכות בהן הושיב ה' את בני ישראל בצאתם ממצרים? בגמרא יש מחלוקת בין החכמים: לרבי אליעזר הכוונה לענני הכבוד שסכנו על ישראל [בצאתם ממצרים], ולרבי עקיבא הכוונה לסוכות ממש שעשו ישראל בעת צאתם ממצרים

עניינה של המצווה, שבשבעת ימי חג הסוכות נגור בסוכה. ומהי סוכה? דירת ארעי. שני תנאים צריכים להתקיים בסוכה כדי שתחשב דירת ארעי: א) שתהיה ראויה לדירה, ב) שתהיה ארעית.

כדי ששני תנאים אלו יתקיימו, קבעו חז"ל מספר הגדרות [הלכות] לסוכה כשרה [אותן נביא ע"פ מאמרו של הרב מרדכי וולנוב באתר 'כושרות']:

אורך ורוחב הסוכה -

סוכה כשרה היא סוכה שיש בה שטח ריבועי של שבעה טפחים על שבעה טפחים לכל הפחות. ובמידות הנהוגות היום- ישנה מחלוקת- לדעת החזו"א: 69 ס"מ על 69 ס"מ, ולדעת הגר"ח נאה 56 ס"מ על 56 ס"מ.

גובה הסוכה -

גובה הסוכה המינימלי הוא עשרה טפחים. ובמידות הנהוגות כיום- לשיטת החזו"א: מטר, לשיטת הגר"ח נאה: 80 ס"מ. הגובה המקסימלי הוא עד עשרים אמה (כעשרה מטרים).

הסכך –

סכך הסוכה צריך שיהיה מן הצומח, שלא יהיה מחובר לאדמה ושלא יהיה ראוי לקבל טומאה [שאינו כלי או מיועד למלאכה]. לכן, יש לסכך בענפים וכדומה, או לסכך בסכך לנצח. וכמה סכך צריך להניח? עד שיהיה צל הסכך רב מהשמש הנכנסת, אך שבילילה יוכלו לראות דרכו את הכוכבים.

דפנות הסוכה-

ממה נעשה את דפנות הסוכה? את דפנות הסוכה אפשר לעשות מכל דבר, ובלבד שתעמודנה ברוח מצויה, [לכן] כותלי הבית יכולים לשמש דפנות לסוכה. רצוי לא לעשות את דפנות הסוכה מסדינים, אף אם הם קשורים ומחוזקים היטב, הואיל ולפעמים הקשירה מתרופפת [משתחררת] והסדינים נעים הנה והנה ברוח מצויה. במקום שהסדינים קשורים היטב ובודאי לא יתנדנדו ברוח, הסוכה כשרה.

סוכת שלוש דפנות

וכמה דפנות צריך לעשות? הטוב ביותר הוא לבנות סוכה בעלת ארבע דפנות, או לפחות סוכה שיש בה שלוש דפנות שלמות. אף על פי כן, הסוכה המינימלית בנויה משתי דפנות שלמות ומדופן שלישית נוספת שאורכה לפחות טפח, [אך יש להקפיד לבנות סוכה זו בהתייעצות עם רב פוסק הלכה].

לזכור להמשך
הלימוד -מה
התחדש לי בשיעור זה?

כתבו על דפנות הסוכה את ההלכות בעניין סוכה שלמדתם בשיעור זה: אורך הסוכה, רוחבה, גובה הסוכה, דינים מיוחדים בסכך, דינים מיוחדים בדפנות.

נא שתפו את חבריכם לקבוצת הלימוד- איך נראתה הסוכה שלכם בחו"ל? האם יכולתם לבנות את הסוכה ללא בעיה? איך נראית הסוכה שלכם כאן בארץ ישראל? צלמו את הסוכה שלכם ושתפו בקבוצה.

שתפו את
החברים

בניית הסוכה מזמנת לנו מצוה חשובה נוספת ככיבוד הורים. בניית הסוכה במשותף, על ידי כל בני המשפחה מהווה חוויה משפחתית משמחת. קישוט הסוכה, מלמד על השמחה שלנו בקיום המצווה, ועל הרצון שלנו לקיים מצוות בצורה מכובדת ונאה.

הידעת?

מה צריך לעשות בסוכה?

ארבעה חלקים למצוות הישיבה בסוכה:

1. דברים שחייבים לעשות בסוכה- כל שעושה בביתו, כגון ארוחות קבועות, שינה ועוד.
2. דברים שמצווה לעשות בסוכה- דברים שאדם עושה אותם לעיתים בבית ולעיתים מחוץ לבית כאכילת ארעי [אכילה מהירה], שיח חברים וכד', מצווה לעשותם בסוכה אך אפשר לעשותם גם מחוץ לסוכה.
3. דברים שאין מצווה לעשות בסוכה- דברים שרגילים לעשות מחוץ לבית כתפילה במניין ושיעור תורה וכד'.
4. דברים שאסור לעשות בסוכה- דברים הדוחים אותנו, ואיננו אוהבים שהם לידינו.

חובת האכילה בלילה הראשון

הבדל גדול ישנו בין הלילה הראשון לשאר ימות החג, שבכל ימות החג, רק אם ירצה אדם לאכול סעודת קבע יהיה חייב לקיימה בסוכה, אבל מי שירצה להסתפק באכילת ארעי, יוכל לאכול מחוץ לסוכה. אולם בלילה הראשון של סוכות, חובה לאכול לחם בסוכה.

ברכות הסוכה

תקנו חכמים לברך לפני קיום מצוות הישיבה בסוכה: "ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם אשר קדשנו במצוותיו וצוונו לישב בסוכה". אולם השאלה היא- מתי מברכים את הברכה והאם על כל פעולה בסוכה מברכים ברכה זו? לפי רוב עדות ישראל, מברכים [רק בארוחות] על האכילה, כי היא יותר עיקרית, ובברכה שעל האכילה פוטרים את כל שאר הדברים שעושים [בסוכה] במסגרת מצוות הישיבה בסוכה. אך האם מברכים על כל אכילה?

ארוחה עם לחם יותר משיעור ביצה	מיני דגן או יין בכמות קטנה	שאר מיני מזונות [עוגות, פתיתים, דייסה וכד'] בכמות שאפשר לשבוע ממנה [כנפח 4 ביצים]	סעודת קבע ללא לחם או מזונות
✓	X	✓	
✓	✓	✓	✓
✓	✓		X
✓	✓	✓	✓

וכל אחד ינהג כמנהג אבותיו.

מתי מברכים 'לישב בסוכה'? למנהג אשכנזים וחלק מהספרדים, מברכים תחילה על האוכל ואח"כ 'לישב בסוכה' ואין צריך לעמוד בשעה שמברכים על הסוכה. ולמנהג חלק מספרדים, עדיף לברך תחילה 'לישב בסוכה' בעמידה, ואחר הברכה להתיישב ולברך על האוכל.

האם נשים מברכות? למנהג אשכנז וחלק מיוצאות ספרד אף תברכנה כמו הגברים 'לישב בסוכה'. ולמנהג רוב יוצאות ספרד, כיוון שאינן חייבות לשבת בסוכה, לא תברכנה על ישיבתה [ואף לא יענו אמן על ברכת 'לישב בסוכה' הנאמרת בקידוש לילה ראשון].

ארבעת המינים

מדוע נוטלים את ארבעת המינים דווקא בסוכות? בחג הסוכות מסיימים לאסוף את יבול [האוכל הגדל בשדה] השנה, והאנשים שמחים ביבולם, וכדי שהשמחה תהיה מקודשת ומקושרת להכרת הטוב למי שברא את העולם ומקיימו, נצטוונו ליטול ארבעה מינים כאות תודה לה'

סרטון- ארבע המינים

צפו בבקשה בסרטון על ארבעת המינים, ובלמידה עצמית שלכם עם חבריכם לקבוצת הלימוד והשלימו בבקשה את הטבלה:

השם	תכונות מיוחדות	דרישות הלכתיות	כמה נוטלים במצווה

בבקשה לכתוב את המילים החדשות שלמדתם בסרטון - _____

סרטון- שוק ארבע המינים

בעבר וגם כיום, רבים נוהגים לקנות את 'ארבעת המינים' בשוק ארבעת מינים, כמו שרואים בסרטון, היום כבר ניתן לרכוש סטים של ארבעת המינים גם במרכולים [סופרמרקטים]. חשוב להקפיד שהסט סגור ויש עליו אישור כשרות, כמו בתמונה זו.

מתי נוטלים את ארבעת המינים? -זמן נטילת לולב ביום ולא בלילה. ונוהגים ליטול את הלולב בשחרית.

מתי בתפילה מחזיקים את ארבת המינים? מצווה ליטול את הלולב בעת אמירת הלל, ולנענע בו בפסוקי "הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו" ו"אֵנָה ה' הוֹשִׁיעָה נָא". לכן נוהגים לברך על הלולב לפני אמירת הלל, ויש מקדימים לברך על הלולב בסוכה לפני התפילה. איך נוטלים את ארבעת המינים? נוהגים לעמוד בעת נטילת ארבעת המינים. ייטול ביד ימין את הלולב וההדסים והערבות, וביד שמאל את האתרוג.

איך מחזיקים אותם? צריך להקפיד ליטול את ארבעת המינים כדרך גדילתם, עיקרם למטה וראשיהם למעלה. ובאתרוג, עוקצו למטה וחוטמו למעלה, שכך היא תחילת גידולו באילן. אוחזים את הלולב כאשר שדרתו של הלולב לצד פניו של הנוטל, ומצמידים את האתרוג לאגודת הלולב. באופן זה מנענעים אותו לארבע רוחות ולמעלה ולמטה.

יש האוגדים [המחברים לאגודה] את הלולב, ההדס והערבה כשהם קשורים יחדיו [כמו שראיתם גם בסרטון] ויש האוגדים אותם בהפרדה קלה ביניהם.

מה מברכים? תקנו חכמים לברך לפני קיום המצווה: "ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם אשר קדשנו במצוותיו וצונו על נטילת לולב". כדי שהברכה תהיה סמוכה ככל האפשר לקיום המצווה, נוטלים לפני הברכה את ארבעת המינים, אלא שאוחזים את האתרוג הפוך, עוקצו למעלה וחוטמו למטה, באופן שאין מקיימים בו את המצווה, ומיד בסיום הברכה הופכים אותו ומנענעים את הלולב. ויש נוהגים לאחוז בעת הברכה את הלולב בלבד, ומיד בסיום הברכה נוטלים את האתרוג ומנענעים אותו עם הלולב. ביום הראשון מוסיפים ומברכים לפני קיום המצווה 'שהחיינו' [ואם היום הראשון חל בשבת שלא נוטלים בה ארבעה מינים, יברך 'שהחיינו' למחרת, בפעם הראשונה שהוא מקיים את המצווה].

הנענוע בלולב- כשתהיו בבית הכנסת, תראו כי בעת אמירת "הודו לה' כי טוב וכו'" המתפללים מנענעים את ארבעת המינים ופונים לכיוונים שונים. כל אחד ינהג כפי מנהג בית הכנסת בו הוא מתפלל.

מנהג אשכנז להשתדל לכסס בלולב בעת הנענועים, [ליצור על ידי הנענועים רחש קל בעלים שבראש הלולב] והספרדים אינם נוהגים זאת.

לזכור להמשך הלימוד- מה התחדש לי בשיעור זה?

שמחת החג

פניני הלכה

מדוע יש בסוכות מצווה מיוחדת לשמוח? בכל החגים יש מצווה לשמוח, שנאמר "וְשִׂמְחַתְּ בַּחֲגֵךְ", שמחת חג הסוכות יתירה [גדולה יותר], ולכן דווקא מתוך הציווי על חג הסוכות לימדה אותנו התורה שמצווה לשמוח בכל החגים. שנאמר (דברים טז, יג-טו): "חג הסוכות תעשה לך שבועת ימים באספך מגרנך ומיקרבך. ושמחת בַּחֲגֵךְ...".

שמחת חג הסוכות היתירה היא חגיגת הסיום של השנה, שבה מציינים את אסיף יבול השנה, אסיף גשמי ורוחני, אסיף התבואה והפירות, ואסיף כל הלימודים והמעשים הטובים שעשינו במשך השנה.

האושפיזין

פניני הלכה

מצווה מהתורה לשתף בשמחת החג את העניים והגלמודים ולהזמין לסעודה, שנאמר "וְשִׂמְחַתְּ בַּחֲגֵךְ אִתְּךָ וּבִנְךָ וּבִתְּךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ וְהַלְוִי וְהַגֵּר וְהַיִּתּוֹם וְהָאֵלֶמְנָה אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ". והם האושפיזין [האורחים] שמצווה להזמין לסוכה. כנגד זה אמרו חכמים בזוהר, שראוי להזמין לסוכה גם 'אושפיזין עילאין' [אורחים עליונים] כלומר את נשמות שבעת הצדיקים, אברהם, יצחק, יעקב, יוסף, משה, אהרן ודוד, שאורם מתנוצץ בחג הסוכות. ובכל יום אורו של אחד מהם מאיר יותר, והוא נכנס בראש ועימו ששת הצדיקים, ואומרים זאת בנוסח המקובל בעדות השונות.

ימים מיוחדים בחג הסוכות

שמחת בית השואבה

פניני הלכה

מהי שמחת בית השואבה? נהגו ישראל לקיים שמחה בלילות חול המועד זכר לשמחת בית השואבה שהיו מקיימים במקדש. ובכל שמחה שעורכים בחג מקיימים מצווה, שנאמר "וְשִׂמְחַתְּ בַּחֲגֵךְ", ובשמחת בית השואבה מקיימים מצווה נוספת, שמציבים זיכרון לשמחה שהיתה במקדש, ומקרבים בזה את בנינו.

מה היה בזמן בית המקדש? בזמן שבית המקדש היה קיים, היו עורכים בחול המועד של חג הסוכות בחצר המקדש שמחה גדולה בריקודים וניגונים. אמרו חכמים (סוכה נא, א): "מי שלא ראה שמחת בית השואבה – לא ראה שמחה מימיו". לאחר

הקרבת תמיד של בין הערביים היו מתחילים בשמחה וממשיכים בה כל הלילה. לקראת עלות השחר היה הממונה מכריז, ושני כהנים שעמדו בשער העליון היו תוקעים בחצוצרות תקיעה תרועה ותקיעה, ומתחילים לרדת מהמקדש עם כל העם בתהלכה שהמשיכה התהלכה לרדת אל מעיין השילוח, לשאוב מים לצורך ניסוכם עם קרבן התמיד של שחר. על שם שאיבת המים נקראה שמחה זו 'שמחת בית השואבה'.

הושענא רבה

פניני הלכה

שביעי של חג הסוכות נקרא 'הושענא רבה', וזאת משום שבחג הסוכות נידונים על המים, וחיתום הדין [סיום הדין שהתחיל בראש השנה והמשיך ביום כיפור] ביום האחרון של סוכות. כיוון שבמים תלויים חיי הצומח, החי והאדם, מרבים בתחינות 'הושע-נא' לה'. ולוקחים ביום זה ערבות, מפני שהערבות נזקקות למים יותר מכל, ובהן היושב ניכר מאוד. והקפידו חכמים שלא יחול הושענא רבה בשבת, כדי שיוכלו להתחנן ולזעוק על המים.

לזכור להמשך הלימוד- מה התחדש לי בשיעור זה?

שמיני עצרת ושמחת תורה

וַיְדַבֵּר ה' אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה חַג הַסֻּכּוֹת שִׁבְעַת יָמִים לַה': בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא־קֹדֶשׁ כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ: שִׁבְעַת יָמִים תִּקְרְבוּ אִשָּׁה לַה' בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי מִקְרָא־קֹדֶשׁ יְהִי לָכֶם וְהִקְרַבְתֶּם אִשָּׁה לַה' עֶצְרָת הִוא כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ: אֲלֵה מוֹעֲדֵי יְהוָה אֲשֶׁר־תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ ... אֲךָ בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאַסְפְּכֶם אֶת־תְּבוּאֹת הָאָרֶץ תִּחְגְּלוּ אֶת־חֲגֵה' שִׁבְעַת יָמִים בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן שִׁבְתֹּן וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי שִׁבְתֹּן:

פסוקים אלה שאנו קוראים בחוש ויקרא פרק כ"ג, מלמדים על המהות הכפולה של שמיני עצרת- שמחת תורה.

בבקשה צָבְעוּ בשני צבעים שונים את המילים המלמדות על חג הסוכות ואת אלה המלמדות על שמיני עצרת-שמחת תורה.

בוודאי שמתם לב שמצד אחד, היום השמיני הוא חלק מחג הסוכות, אבל מצד שני הוא מחוץ לשבעת הימים של חג הסוכות.

מצד אחד, כפי שתראו בתפילת מוסף, קורבנותיו הנם המשך לקורבנות של חג הסוכות, אבל מאידך [מצד שני] לא ממשיכים לקיים בו את מצוות חג הסוכות [לא יושבים בסוכה ולא נוטלים ארבעת המינים]. לכן:

וכיוון שמבחינות רבות הוא נחשב לרגל בפני עצמו, מברכים עליו 'שהחיינו' בקידוש של ליל שמיני עצרת.

פניני הלכה

בחוץ לארץ חוגגים יום-טוב של גלויות, קיימת הפרדה בין הימים האחרונים, הנלווים לחג הסוכות. היום הראשון הוא חג "שמיני עצרת" – וזה שלמחרתו חג "שמחת-תורה".

בארץ ישראל מאוחדים את שני החגים ליום אחד, כ"ב בתשרי הופך להיות גם "שמיני - עצרת" – וגם "שמחת-תורה".

תפילות החג

תפילות החג הן כתפילות חג הסוכות, אלא שבכל מקום שהזכרנו בתפילה ובברכת המזון את חג הסוכות, אנו מזכירים בחג זה את "שמיני עצרת".

"שמחת תורה" כאשר מסיימים את קריאת חמשת חומשי תורה יש לציין זאת בשמחת "הקפות", הנערכות בליל החג, אחרי תפילת "ערבית", ובבוקרה של שמחת תורה, לאחר תפילת "שחרית" ואמירת ה"הלל".

הקריאה בתורה

שלא כבכל חג בו מוציאים שני ספרי תורה ומעלים לתורה חמישה קרואים, ביום זה בו מסיימים את קריאת התורה כולה, מוציאים שלושה ספרי תורה [אחד לקריאה בסיום חומש דברים, אחד לקריאת התחלת התורה בחומש בראשית והשלישי לקריאת המפטיר] ומשתדלים להעלות לתורה את כל הגברים שבבית הכנסת, ויש מקומות שמעלים לתורה אף ילדים היודעים לקרוא. שתי עליות לתורה חשובות במיוחד ביום זה:

"חתן תורה" – זה העולה לתורה לסיים את הקריאה בחומש דברים ובתורה כולה.

"חתן בראשית" – זה העולה לקרוא קריאה ראשונה בספר בראשית.

הקפות

פניני הלכה

לקראת ההקפות נוהגים להוציא את כל ספרי התורה ובכללם גם את הספרים הפסולים. למנהג יוצאי אשכנז נוהגים לשאת את כל הספרים ולרקוד עימם במשך כל ההקפות, ואם יש שם הרבה ספרי תורה יותר מכפי כוח הרוקדים, מוציאים רק את הספרים שיש מי שישא אותם בריקודים. ולמנהג יוצאי ספרד, ברוב משך זמן ההקפות מניחים את ספרי התורה על הבימה, ואדם אחד אוחד באחד מספרי התורה, ושאר הציבור מקיף אותם ורוקד סביבם. ועל פי האר"י נהגו להקיף את הבימה עם ספר תורה אחד הקפה אחת לכל אחת משבע ההקפות וכל המנהגים טובים.

למידה
קבוצתית

נא שתפו את חבריכם בקבוצת הלימוד בדרך בה חוגגים את שמחת תורה בבית הכנסת שלכם. נא ספרו להם על חוויה מיוחדת שהייתה לכם בשמחת תורה.

במקומות רבים נוהגים כמנהג האר"י, מנהג שהתחדש בארץ ע"י הרב לאו שהיה הרב הראשי לישראל, מתוך רצון להזדהות עם יהודי הגולה בכלל ועם יהודי רוסיה שלא יכלו לרקוד בשמחת תורה בפרט [שאלו את המורים להיסטוריה על כך]. צפו בסרטון בהקפות השניות שהתקיימו בישיבת הר המור.

הקפות שניות בישיבת הר המור

תפילת הגשם

פניני הלכה

על ידי הגשם שמביא מים לעולם, כל הצמחים, בעלי החיים ובני האדם מתקיימים, ועל כן ראוי להודות עליו לה', ולהתפלל לפניו שיוריד לנו גשמי ברכה. לכן תקנו חכמים בנוסח תפילת עמידה, שבמשך ימות החורף, נזכיר בברכה השנייה, את שבחו של מקום שהוא "משיב הרוח ומוריד הגשם", ובברכה התשיעית, נבקש ממנו יתברך שיוריד לנו טל ומטר לברכה.

למה לא אומרים תפילת הגשם כבר בחג סוכות? ... מפני שהגשם נחשב לסימן קללה בחג הסוכות, שכשהוא יורד אי אפשר לקיים את מצוות הישיבה בסוכה, לפיכך דחו את הזכרתו עד לאחר חג הסוכות.

תפילת הגשם- יחד עם תחילת הזכרת הגשמים אומרים את תפילת הגשם, שבה אנו מבקשים על גשמי השנה הבאה שירדו לברכה. ונוהגים לפתוח לקראתה את ארון הקודש, ולאומרה בכוונה ותחנונים. מנהג אשכנזים להשוות תפילה זו לתפילת הימים הנוראים, והחזן לובש 'קיטל' ואומר את התפילה במנגינה דומה למנגינת הימים הנוראים.

מתי בתפילה אומרים את תפילת הגשם? מנהג יוצאי ספרד וחלק מיוצאי אשכנז, לומר את תפילת הגשם לפני תפילת מוסף. ומנהג רוב יוצאי אשכנז, לומר את תפילת הגשם בתוך חזרת הש"ץ של תפילת מוסף, יחד עם הזכרת הגשם.

אסרו חג

ב"ה עליתם לארץ ישראל, ובוודאי אתם חשים הבדל. בעוד שבחוץ לארץ כל חג נחוג במשך יומיים, בארץ החגים הנם רק בני יום אחד [חוץ מראש השנה שהוא יומיים]. את הסיבות לכך נלמד בפרק

קידוש החודש. לפי זה, ישנם ימים שבהם יהודי חוץ לארץ שומרים על קדושת החג, ואילו ליהודי ארץ ישראל יום זה הנו יום חול רגיל. לכן קבעו חז"ל שיום זה בארץ ישראל יקרא 'אסרו חג', על שם הכתוב (תהילים קי"ח) "אסרו זוג בעבתיים עד קרנות המזבח". דרשו חז"ל אסרו זוג – (איסור, לשון קשר) תוספת יום שקושרים אותו אל החג.

לפיכך נוהגים באסרו חג קצת יום טוב שמרבים בו קצת בסעודה, וממעטים בו בהספד ותענית ואין אומרים בו תחנון.

מבדק עצמי

תלמידים יקרים, במהלך החודשים אלול ותשרי למדתם על הימים הנוראים והחגים שבתקופה זו. הנכם מוזמנים לעשות 'מבדק עצמי', להיכנס [לקישור זה](#). לענות על השאלות, ולבדוק במשוב שתקבלו מה עליכם לחזור וללמוד, כדי לדעת טוב יותר.

המילון שלי

המילה	למדתי אותה בנושא	הביאור בעברית

